

Foreldreskap og omsorg

2 artikler

Artikkel 1: Foreldreskap – kvinner forpliktelse og menns valg?

Artikkel 2: Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?

Anne Marie Kjønås

Masteroppgave i sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag

Foreldreskap og omsorg

2 artikler

- Artikkel 1: Foreldreskap – kvinner forpliktelse og menns valg?
Artikkel 2: Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?

Parenthood and care

2 articles

- Article 1: Parenthood - women's duty and men's choice?
Article 2: Endless love – or massiv lack of care?

Anne Marie Kjønnaas

Masteroppgave i sosialt arbeid mai 2009

Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har gitt meg mulighet til å fordype meg i et tema som har engasjert meg i flere år. Språket er en viktig del av menneskers kommunikasjon og utveksling med omgivelsene, og språket som nedfeller seg i tekster blir på sett og vis stående for alltid. Som representant for det offentlige byråkratiet, er jeg omgitt av tekster av alle slag, både de som kommer ferdig produsert fra andre offentlige etater, fra privatpersoner og de vi selv produserer som en del av dokumentasjonsplikten, og kanskje også iveren. Deler av dette omfatter beskrivelser av menneskers liv og handlinger, og synliggjør hvordan vi i lys av faglig kunnskap vektlegger og vurderer både handlinger og dagligdagse hendelser. Dokumentene vi produserer forteller historier om mennesker som vi tolker ulikt og handler ulikt i forhold til. Gjennom dokumentene etablerer vi språket som redskap for makt og legitimering av hjelpeapparatets inngripen. Språket spiller således en aktiv rolle i produksjon av virkelighet, samtidig som denne virkelighetsforståelsen også setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle. For mange barn ligger disse dokumentene og tekstene som en del av fortellingen om deres liv.

Takk til arbeidsgiveren min, Skedsmo kommune, som gjennom både stipend og permisjon har vist at medarbeideres kompetanseutvikling er verdifull. Takk også for overbærenhet med en ansatt, som i mange uker har kommet og gått etter et helt eget tidsskjema, som ikke alltid har tilsvart en såkalt normalarbeidstid.

Takk til Bjørg, Gry, Unn, Liv og Ingrid, - fem flotte avdelingsledere i avdeling for barn og familier, som har vist storsinn og romslighet med en sjef som i en lang periode har vært opptatt av helt andre ting enn det de har trengt meg til. Takk også for gode oppmuntringer underveis!

Til Lise, avdelingens juridiske rådgiver: Takk for mange nyttige og interessante diskusjoner, dine spørsmål og innspill. Dine erfaringer fra Fylkesnemnda, både som kommunens representant og som advokat for foreldrene, har gjort det mulig for meg å forene det juridiske med det barnevernfaglige i en oppgave med fokus på språk. Takk for oversettelsene, og oppmuntringsmeldingene!

Til Torhild – min partner og beste venn: Takk for oppmuntringer og mildt press i perioder der jeg var i ferd med å gi opp! Du har lest og lest, rettet og rettet, og i seine kvelds- og nattetimer dratt meg med på gode diskusjoner og annet tankespinn rundt ulike problemstillinger. Da taket på vårt livsverk ”falt i hodet” på oss tre uker før innlevering, var

det du som sto der, ryddet i kaoset og dyttet meg gjennom fortvilelsen over alle prosjektene som plutselig ble sammenfallende i tid. Og takk for lånet av kontor! Eget ”masterkontor” har vært en fantastisk hjelp.

Takk også til veilederen min, førsteamanuensis Anbjørg Ohnstad, som lenge ventet tålmodig på meg mens jeg var mest opptatt av andre ting. Da jeg endelig kom i gang, har du bidratt med litteraturhenvisninger, nyttige tilbakemeldinger og oppmuntring.

Lillestrøm, 12. mai 2009
Anne Marie

Innhold

Rammedokument

Sammendrag	6
Innledning	8
Tema for oppgaven.....	9
Kunnskapsgrunnlag	12
Metode og empirisk materiale.....	14
Forhandlinger og slutninger.....	17
EMK og FN's barnekonvensjon.....	19
Artikkel 1	20
Artikkel 2	22
Avsluttende kommentarer.....	23
Referanser	27

Artikkel 1

Foreldreskap – kvinners plikt og menns valg?.....	31
Summary	32
Innledning	34
Analytisk grep	35
Bærende grunnverdier	36
Det biologiske prinsipp	36
Barnets beste	38
Mødrestyrte aleneforeldrefamilier.....	40
Den gode far.....	41
Fars rettigheter og barnets beste – samvær som arena for omsorg	42
Barn og omsorg – kvinners forpliktelse og menns valg	45
Til slutt.....	46
Referanser	48

Artikkel 2

Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?	51
Summary	52
Innledning	53
Analytisk grep	55
Språk som virkelighetskaper.....	55
Makt til å krenke	56
En offentlig ”forteller”.....	58
Autoritet og troverdighet	60
Mottaker og dialog	61
Det biologiske prinsipp.....	62
Den uansvarlige og upålitelige.....	63
Den perifere og uforpliktete.....	65
Når foreldre forlater sine barn.....	66
Historie- og livsfortelling	67
En annen historie	67
Til slutt.....	69
Referanser	71

Sammen drag

Denne studien, *Foreldreskap og omsorg*, består av to artikler med det biologiske prinsipp som utgangspunkt, og tar for seg hvordan dette begrepet brukes og begrunnes i noen slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i perioden 2001 - 2008.

Utgangspunktet for oppgaven, er slutninger i saker som omhandler omsorgsovertakelse og fastsettelse av samvær etter lov om barneverntjenester § 4-12, og saker som gjelder omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar som forberedelse til adopsjon. Slutningene kjennetegnes av begrunnelser for omsorgsovertakelsen, fastsettelse av samvær mellom barnet og foreldrene, og begrunnelsen for dette. Barna er i alderen 0-15 år på det tidspunktet nemndas slutninger foreligger. Sakene er hentet fra Lovdata¹, og sortert ut via søkefunksjonen og søkeemner ”omsorgsovertakelse” og ”samvær”.

Artikkelen *Foreldreskap – kvinners forpliktelse og menns valg?*, tar utgangspunkt i et utvalg bestående av 430 slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. For å undersøke meningsproduksjoner og begrunnelser for omsorgsovertakelse og samværsfastsettelse, slik dette avtegner seg i tekstene, brukes diskursanalyse. Denne artikkelen undersøker noen sider av begrunnelsene for omsorgsovertakelse og samværsfastsettelse sett opp mot det biologiske prinsipp og barnets beste, slik dette avtegner seg i slutninger fra Fylkesnemnda. Problemstillingene i denne artikkelen er: Hvordan vurderes mødre og fedres rolle i omsorgen for barn, og hvilke kriterier legges til grunn for vurderingene? Hvordan omtales mødre og fedre, og hva baseres denne omtalen på?

Det er særlig to forhold som direkte eller indirekte går igjen i Fylkesnemndas slutninger; ”det biologiske prinsipp” og ”barnets beste”. Begge henviser til mer overordnede verdier, som skal legges til grunn ved all vurdering av forhold rundt barn (NOU 2000:12). Artikkelen gir en redegjørelse for det biologiske prinsippets tilblivelse, og hvordan prinsippet gir seg utslag i offentlige dokumenters forståelse av fenomenet tilknytning.

Kvinnens forpliktelse overfor sine barn er en naturgitt og udiskutabel verdi, mens interesse er derimot et samfunnsansvar (Andenæs 2005) (NOU 1977:35). Mor må selv ta og bære ansvaret for at hun fortsatt skal ha relevans i barnets liv eller forkastes, mens samfunnet tar ansvar for at far forblir far. Samtidig kan dette også sies å være en bekreftelse av barn og omsorg som kvinners forpliktelse og menns valg.

---

¹ www.lovdata.no

Artikkelen *Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?*, baserer seg på nærstudie og analyse av et mer punktmessig nedslag i èn sak behandlet i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i 2001. Denne saken er hentet fra eget arbeidssted, og var anonymisert av barneverntjenestens advokat og benyttet i intern opplæring og gjennomgang av ulike saker behandlet av Fylkesnemnda.

Analysen tar utgangspunkt i en narratologisk tilnærming, der den opplevde erfaringen som tekst – muntlig eller skriftlig – blir tillagt en mening som har mulighet til å bli fortolket og refortolket, om igjen og om igjen. Denne artikkelen undersøker noen sider av språket som benyttes i slutningene, hvilke interesser og perspektiv som framkommer i teksten, karakteristikk - hvordan mor og far karakteriseres, hva som sies om dem, hvordan deres stemmer gjengis, hva som preger dialogen, hvilke verdier som framkommer, og eventuelle underliggende virkelighetsforståelser. Problemstillingene i denne artikkelen er: Hvilke forskjeller framkommer i synet på moderskap og faderskap i denne slutningen fra Fylkesnemnda? Hvordan omtales og karakteriseres foreldrene i teksten, og hvilke bilder skapes av dem gjennom uttrykksformene som benyttes?

Teksten beskriver en kvinne som forlater sine barn. Omtalen av bruddene med de aksepterte normene rundt moderskap viser hvor vanskelig det er å akseptere at en kvinne ikke ønsker seg sine egne barn. Fedrene tildeles en annen rolle i teksten, og ved å understreke dette skillet, bekreftes at det er mer akseptert for en far å forlate sine barn, enn det er for en mor.

Innledning

Denne masteroppgaven i sosialt arbeid, *Foreldreskap og omsorg*, består av to artikler med det biologiske prinsipp som utgangspunkt, og hvordan dette begrepet brukes og begrunnes i noen slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i perioden 2001 - 2008. Bak meg har jeg mange år som leder av en stor avdeling med ulike tjenester innenfor ulikt lovverk, som alle har det felles at det produseres tekster om mennesker. Jobben min innebærer også at jeg er barnevernadministrasjonens leder, og således er den som formelt sett fremmer barnevernets saker for Fylkesnemnda på vegne av kommunen. Dette har etter hvert gjort meg opptatt av språk og teksters utforming, - hva vi tror vi vet om mennesker ut fra det vi leser, og hva vi tolker ut av det vi leser.

Mange av utfordringene i praktisk barnevernsarbeid ligger i å utvikle økt bevissthet, men også praktiske systemer som gir økt fokus på språk og reduserer omfanget av ”selvproduserende” materiale (Engebretsen 2007). Benevning av virkeligheten fører til makt over virkeligheten, og språket som benyttes styrker og viderefører bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten.

Utgangspunktet for oppgaven er slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker som omhandler omsorgsovertakelse og fastsettelse av samvær etter lov om barneverntjenester § 4-12, og saker som gjelder omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar som forberedelse til adopsjon. Slutningene kjennetegnes av begrunnelser for omsorgsovertakelsen, fastsettelse av samvær mellom barnet og foreldrene, og begrunnelsen for dette. Barna er i alderen 0-15 år på det tidspunktet nemndas slutninger foreligger.

Slutningene er, med unntak av én sak, plukket ut fra en database tilgjengelig via LovData², som alle inneholder vedtak om omsorgsovertakelse og/eller fastsettelse av samvær. Lovdata er en privat stiftelse som ble opprettet i 1981 av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo. Stiftelsens formål er å opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon. Stiftelsen kan også bidra til forskning og utvikling innenfor stiftelsens formål. Lovdata har en sentral rolle i forvaltningen av det rettslige informasjonssystem, blant annet ved en kontinuerlig konsolidering av hele det norske regelverket. Lovdatas databaser benyttes av advokater, politi- og påtalemyndigheten, domstoler, forvaltning, bedrifter, biblioteker og undervisningssektoren. Utvalget spenner fra rettsavgjørelser, administrative uttalelser, lover og forskrifter, forarbeider og juridisk litteratur, til nyhetsbaser fra Stortinget, samt EØS-

---

² www.lovdata.no

materiale og EUs rettskilder på engelsk. Noe av materialet er upublisert - blant annet de fleste lagmannsrettsavgjørelsene og en god del av avgjørelsene til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Databasen inneholder tilfeldig utvalgte vedtak avsagt av Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i perioden 2002-2008. Vedtakene er i fulltekst og har sammendrag.

Uthenting fra www.lovdatabasen.no forutsetter et abonnement på det rettslige informasjonssystemet online. Via arbeidsgivers abonnement, har jeg opprettet profil som personlig bruker, og har tilgang til samtlige databaser registrert i Lovdata Online.

Som utgangspunkt for oppgaven, har jeg lest gjennom 431 slutninger fra Fylkesnemnda. Artikkelen *Foreldreskap – kvinner forpliktelse og menns valg?*, tar utgangspunkt i 430 av disse sakene. I artikkelen undersøkes noen sider av begrunnelsene for omsorgsovertakelse samværsfastsettelse sett opp mot det biologiske prinsipp og barnets beste, slik dette avtegner seg i slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker.

Den andre artikkelen, *Grenseløs kjærlighet eller omfattende omsorgssvikt?*, er basert på en nærstudie av den siste saken – nr. 431 i utvalget. Denne artikkelen undersøker noen sider av språket som benyttes i slutningene, hvilke interesser, perspektiver og karakteristikker som framkommer i teksten.

Artiklene henger sammen tematisk ved at begge har språk, meningsinnhold og fortolkningsmuligheter som tema. I arbeidet med slutningene går jeg fra det generelle, med analyse av et stort materiale, til det spesielle, med punktvis nedslag i et lite materiale.

Rammedokumentet inneholder også en redegjørelse av Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker og prosessene som foregår der. EMK og FN's barnekonvensjon er også omtalt i eget punkt for en nærmere beskrivelse. Begge deler omtales i artiklene, men uten å gi en redegjørelse over hva som ligger i dette.

Artikkelformen på oppgaven er valgt fordi jeg hadde lyst til å utfordre meg selv i forhold til en tekstform jeg ikke er så kjent med fra tidligere.

Tema for oppgaven

Dypt nedfelt i juridisk tenkning er prinsippet om at alle parter skal høres før beslutninger tas. Det kontradiktoriske prinsipp, formulert gjennom forvaltningsloven, innebærer bl.a. at den berørte part ikke bare skal være en passiv mottaker og gjenstand for en beslutning (Bernt & Kjellevold 2000). Fylkesnemndas slutninger skal således innebære en

redegjørelse for partenes syn, både det som har kommet fram tidligere i saken, og det som muntlig framføres under Fylkesnemndas behandling av saken.

Idèhistoriker Eivind Engebretsen påpeker hvordan barnevernets journaler er bygget over en kontrast mellom den objektive framstillingen av fakta, og den subjektive oppfatningen av hendelsesforløpet. Kompleksiteten i dette kan bidra til en konflikt mellom sannheter – den objektive og den subjektive (Engebretsen 2005). Fylkesnemnda opptreer på mange måter som ”dommer” mellom hjelpeapparat og klient, men utøver samtidig sin egen makt gjennom å fatte beslutninger. Sosiolog Greta Marie Skau påpeker hvordan hjelpeapparatets makt hviler på et solid økonomisk, juridisk, kulturelt og ideologisk fundament, og i kombinasjon med dette disponerer et sett med verdier og normer for hva som regnes som akseptabel livsførsel og oppførsel (Skau 2003). I dette konkurranseforhold eksisterer ulike muligheter til å få gjennomslag for sitt syn, og makten ligger i språket som symbol, og hvordan disse symbolene brukes (Bourdieu 1996). I Fylkesnemndas tekster kommer dette konkurranseforholdet tydelig fram gjennom de ulike parters formuleringer av sakens innhold og fakta.

Fylkesnemndas slutninger er skrevet ut fra et klart definert formål på et gitt tidspunkt, og speiler ikke på samme måte en prosess slik mange av barnevernets øvrige dokumenter. Imidlertid vil jeg hevde at disse slutningene likevel inngår i en mer overordnet prosess, der beslutningen inngår som en del, og en forutsetning for, videre samhandling i saken.

Det er mange måter å lese Fylkesnemndas slutninger på, og det er også mange måter å forstå og tolke disse slutningene på. Mine tolkninger er påvirket av mine valg av problemstillinger og hvilke prioriteringer jeg har gjort i forhold til utvalg og teoretisk utgangspunkt for analysen. Jeg tar altså ikke stilling til hva som egentlig er ment.

Hensikten med oppgaven er å bidra til bevissthet rundt språkets betydning, hvordan fortellinger utvikles gjennom språket og dokumentene som produseres.

Artikkelen *Foreldreskap – kvinners forpliktelse og menns valg?*, undersøker noen sider av begrunnelsene for omsorgsovertakelse og samværstastsettelse sett opp mot det biologiske prinsipp og barnets beste, slik dette avtegner seg i slutninger fra Fylkesnemnda.

Nemndas vurderinger vedrørende mødre og fedres rolle i omsorgen for barn, baserer seg på visse kriterier som legges til grunn for beslutningene. På samme måte inneholder tekstene en omtale av både mødre og fedre.

For å undersøke meningsproduksjonen, har jeg i denne artikkelen brukt diskursanalyse. Ordet diskurs betyr samtale eller drøfting (Gulbrandsen 2006), og brukes dels om debattene og dels om symbolsystemene som ligger under, dvs. premissene. Ulike samfunnsdebatter er preget av ulike symbolsystemer. Benevning av virkeligheten fører til makt over virkeligheten, og språket som benyttes styrker og viderefører bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten. Gjennom språket produseres mening som mennesker bruker til å forstå og forklare sin verden, samtidig som en gitt virkelighet setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle (Annfelt 2005).

Artikkelen *Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?*, undersøker sider ved språket som benyttes i slutningen, hvilke interesser og perspektiv som framkommer i teksten, karakteristikk - hvordan mor og far karakteriseres, hva som sies om dem, hvordan deres stemmer gjengis, hva som preger dialogen, hvilke verdier som framkommer og eventuelle underliggende virkelighetsforståelser. Artikkelen tar også for seg forskjeller som framkommer i synet på moderskap og faderskap i denne slutningen fra Fylkesnemnda. Teksten omtaler og karakteriserer foreldrene, og bilder av dem som personer skapes gjennom uttrykksformene som benyttes. I tillegg er jeg opptatt av i hvilken grad fastsatte og gjeldende prinsipper, for eksempel det biologiske prinsipp, kommer til uttrykk.

Analysen tar utgangspunkt i narratologisk teori, som gir begrepsverktøy for analyse av noen punktvisse områder i fortellinger. Ordet ”narrativ” kommer fra det greske verbet ”gnorixo” som betyr å kunngjøre, avsløre eller gjøre kjent. Ordet er utgangspunkt for et annet gresk ord, ”gnosis” som betyr kunnskap. På latin er ordet videreutviklet til ”narratio”, som ofte oversettes til fortalt historie eller historie. Eller som i en norsk fagbok om narrativ terapi, en kombinasjon av begge ordene, - en historiefortelling (Lundby 1998). Ordet oversettes noen ganger med fortellerteori eller narratologi, som antyder at det fortalte, eller narrative, kan analyseres og forklares innenfor en bestemt teoretisk ramme (Malterud 2003). I enkelte sammenhenger brukes også uttrykket livsfortelling, fordi det er historier fra levd liv som er fokus for den narrative analysen. Det som skiller begrepet fra andre språkteoretiske begreper, er at begrepet narrativ impliserer en relasjon: Noen forteller en historie til noen om noe. En narrativ impliserer en forteller og en lytter. Den opplevde erfaringen som tekst – muntlig eller skriftlig – blir tillagt en mening som har mulighet til å bli fortolket og refortolket om igjen og om igjen (Kavli 2006). Ved bruk av narratologiens analyseverktøy kan det skapes en distanse til selve innholdet i en tekst, og gjennom denne distansen bidra til å synliggjøre tekstens underliggende budskap og verdigrunnlag.

En slutningen fra Fylkesnemnda inneholder som oftest flere fortellinger, hvorav én av dem framtrer som mer virkelig enn de andre, fordi den oppnevnte beslutningstaker tar utgangspunkt i akkurat denne versjonen når vedtaket fattes. For mange barn ligger dette som en del av fortellingen om deres liv. I denne fortellingen, spiller språket en aktiv rolle i produsering av virkelighet, samtidig som denne virkelighetsforståelsen også setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle. Fortellingen om barnet og dets liv, er også fortellingen om barnets mor og far.

Her er det viktig å presisere at jeg ikke har brukt hele begreps- og teoriapparatet innen diskursanalysen og narratologien i mine analyser, men ”plukket” det jeg fant relevant.

Kunnskapsgrunnlag

Jeg har lenge vært opptatt av språk og teksters utforming, og hvordan dette bidrar til å gi bilder og forestillinger av barnevernets klienter og ”sannheten” om deres liv. Dette er bilder og forestillinger som overleveres neste saksansvarlige, og den neste der igjen, uten at man på noe stadium ser forbi innholdet, og over på språket. Hvilket lett fører med seg at man ikke er bevisst hvordan utformingen av språket bidrar til å holde liv i forestillingene om menneskene tekstene omhandler. Kurset ”Velferd som tekst”, med Eivind Engebretsen høsten 2007, ble en stor inspirasjon for meg i mine grublerier over språk, og bidro til å klargjøre hvordan språk også påvirker meningsinnholdet i tekster. Hans egen doktoravhandling har som målsetting å utvikle et teoretisk verktøy for analyse av tekster (Engebretsen 2005), og denne har på mange måter vært et viktig bidrag i mitt eget arbeid rundt denne oppgaven om språk og meningsinnholde i saker fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker.

Flere forskere på barnevernfeltet gjør bruk av klientmapper og saker i sine analyser. Dette gjelder blant annet psykologene Kjersti Ericsson og Elisabeth Backe-Hansen i studiene *Barnevern som samfunnsspeil* (Ericsson 1996) og *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse – en beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn* (Backe-Hansen 2001). I førstnevnte studie, er det imidlertid samfunnet som er det sentrale, og ikke tekstenes språklige utforming. Klientmappene blir således et middel i analysen av samfunnets utvikling. I sistnevnte studie, er det barnevernets saksframlegg og beslutningsprosessene som ligger forut for konklusjonene, som er det sentrale. Begge disse studiene er primært opptatt av handlingene og innholdet i dokumentene, og ikke dokumentenes utforming og språket som benyttes.

Gjennom kurset ble jeg i tillegg klar over annen litteratur som inneholder analyse av journaler. Dette gjelder spesielt boka *Pasienten som tekst* (1997) av litteraturviteren Petter Aaslestad, seniorforsker Christopher Hall's *Social Work as Narrative - Storytelling and persuasion in professional texts* (1997) og Bernler og Johnsson's delstudier I og II, *Den sociala journalen* (1993 og 1995). Aaslestad's studie er en narratologisk analyse av hundre års journalskrift ved Gaustad sykehus, og omhandler hvordan den psykiatriske pasienten kommer til orde og til syne i journalene. I likhet med Kjersti Ericsson's studie *Barnevern som samfunnsspill*, framstår Aaslestad's studie også som eksempler på generell utvikling innenfor et område.

I Christopher Hall's studie *Social Work as Narrative - Storytelling and persuasion in professional texts* (1997), hentes teorigrunnlaget fra poststrukturalistisk språkfilosofi. Hall skriver om journalen og ulike former for bruk av fortellinger på et sosialkontor, og er basert på rapporter, saksframlegg, journaler og andre dokumenter. I tillegg omtales samtaler mellom sosialarbeider og klient, og samtaler sosialarbeidere mellom. Studien er mer en analyse av sosialkontorets språk og kommunikasjon, og om språk og fortellinger innenfor sosiale arbeid generelt, enn tekstanalyse i snever forstand.

I Bernler og Johnsson's delstudie *Den sociala journalen I: En studie i akter – deras struktur och funktion*(1993), analyseres den skrevne teksten som produseres, og hvilken funksjon journalen har i sosialt arbeid og forholdet til virkeligheten. Delstudien *Den sociala journalen II – Tre bilder av sosialtjänstens klient* (1995), setter prosessen som ledet fram til det skriftlige materialet i sentrum. Studien peker blant annet på hvordan forvaltningsmessige tradisjoner og administrative retningslinjer påvirker de bildene som skapes av klienten, og det sosiale arbeidet som er mulig å utføre.

I boka *Dokument i klientarbeid* av Guri Aga Askeland og Olav Molven, nevnes tre aktører i produksjonen av dokumenter i sosialt arbeids som alle påvirker innholdet i teksten; skriveren, klienten og leseren. I denne presentasjonen er skriveren og fortelleren den samme, og tar bevisst eller ubevisst stilling ved å velge perspektiv for sin framstilling. Hovedhensikten med boka synes imidlertid å være å øke bevisstheten rundt målsettinger, bruken av journaler, lovgrunnlaget og de juridiske rammene for dokumentproduksjon (Askeland og Molven 2006).

I boka *Listening to the Welfare State*, har høyskolelektor Åse Vagli undersøkt dagliglivet på et barnevernkontor i Norge. Gjennom gransking av måter avgjørelser tas på,

forsøker hun å synliggjøre noen generelle trekk ved den spesielle logikken og den sosiale organiseringen av arbeidet. Resultatet av studien presenteres i kapittelet *The Social organization of Legitimate Risk Assessments in Child Protection: A Study of Backstage Talk and Interaction in a local Child protection Agency in Norway*, og viser hvordan fortellinger, fortolkning og refortolkning produseres som en del av barnevernets beskrivelser og vurderinger. I denne studien er det fortellinger i form av muntlige tekst som er gjenstand for nærmere undersøkelser.

Helt på slutten i mitt eget arbeid med denne oppgaven, kom jeg på høyskolelektor Hedvig Torvik Nilsen's hovedfagsoppgave i sosialt arbeid *Omsorgsovertakelse som tekst - om meningsdannelser i barnevernsdokumenter*, som omhandler dokumentasjonsarbeidet i barnevernet. Hovedfagsrapporten undersøker hvordan informasjon som danner grunnlag for beslutning om omsorgsovertakelse i Fylkesnemnda, framstilles i barnevernets dokumenter. I sin tekstanalyse av barnevernets saksframlegg, har Torvik Nilsen vært opptatt av språk og mening som formidles i teksten. Studien viser videre at tekstanalyse kan være et nyttig verktøy for å tolke meningsinnholdet i barnevernets tekster. For egen del er det interessant å se hvordan egne funn gjennom bruk av ulike analyseformer, ble bekreftet av denne studien. I mitt eget arbeid med denne oppgaven, har jeg stilt meg spørsmålet i hvilken grad Fylkesnemndas tekster kun er en gjengivelse, og kanskje kopi av tidligere tekster, for eksempel barnevernets dokumenter. Jeg har imidlertid ikke gått videre inn på det i arbeidet, men ser at det her kanskje kan reises noen spørsmål rundt Fylkesnemndas posisjon som ”dommer”, og hvordan de ulike parter presentasjon vektlegges.

Mitt eget arbeid med denne oppgaven, skiller seg fra øvrige arbeider ved at det for det første er langt mindre omfattende. For det andre mener jeg selv at analysene er snevrere, og mer gir eksempler på deler av det den øvrige litteraturen omhandler og behandler. Mitt eget utgangspunkt fra praksisfeltet og en hektisk hverdag i barnevernet, gjør meg kanskje mer opptatt av hvordan man i utøvelse av praksis, kan finne måter å være bevisst og arbeide med språkets påvirkning på meningsinnholdet, uten å innføre redskap og verktøy som oppleves som altfor teoretisk og uhandterlig.

Metode og empirisk materiale

Sakene som er utgangspunktet for oppgaven, er hentet fra alle landets fylkesnemnder, og jeg har ikke vært opptatt av å se på eventuelle forskjeller i dette materialet. Dvs. om det

framkommer forskjeller i hvordan sakene behandles og hvilket språk som benyttes. Jeg har heller ikke vært opptatt av eventuelle forskjeller i de beslutninger som tas, og hva som ligger til grunn for dette.

Utvalget i artikkel 1 består av allerede foreliggende dokumenter i form av 430 slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, og disse er hentet ut gjennom LovData³. Via ”Avansert søk” og valg av ”FNV” - Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker - som base, kan søkeemner spesifiseres. Her la jeg inn begrepene, ”omsorgsovertakelse” og ”samvær” som emne 1 og 2, og fikk da fram en oversikt over saker som er behandlet av denne instansen i Norge siden 2002. 430 saker inneholder begge begreper, og disse sakene er utgangspunktet for analysen i den første artikkelen. Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker har i nevnte periode behandlet langt flere saker, og flere av dem inneholder sannsynligvis mye av det samme som sakene i mitt utvalg. Min egen begrensning i søket, bidro imidlertid til en innskrenking i det totale antallet, uten at det ble nødvendig fra min side å foreta ytterligere avgrensning og uttrekk av saker.

Artikkel 2 er en næranalyse i form av et mer punktmessig nedslag i èn sak behandlet i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i 2001. Denne saken, som tidligere var anonymisert av barneverntjenestens advokat og benyttet i intern opplæring og gjennomgang av ulike saker behandlet av Fylkesnemnda, har jeg hentet fra eget arbeidssted.

Saken er valgt fordi den, både i forhold til problematikken som tas opp og tekstens formuleringer, uttrykker noen av dilemmaene rundt språkets utforming og virkning.

Sakene i utvalget omfatter barn som alle har det til felles at omsorgen deres vurderes som utilstrekkelig. Aldersmessig omfatter sakene barn fra 0 til 15 år, med hovedvekt på aldersgruppen 7 til 12 år. Mer enn halvparten av sakene omhandler flere enn ett barn, hvilket betyr at det totale antallet barn som omfattes av beslutningene, er langt flere enn 431. De aller fleste av disse barna bor sammen med sin mor, noen bor hos både mor og far, og i et klart mindretall sakene er det faren som har den daglige omsorgen for barnet eller barna. I de aller fleste sakene er det også moren som har foreldreansvaret alene, selv om hun bor sammen med barnas far. I èn sak oppdaget jeg at moren, som hadde barna boende hos seg, hadde daglig omsorg, mens far hadde foreldreansvaret alene, selv om han ikke bodde sammen med moren og barna. Skillet mellom de rettigheter og plikter som følger av barnelovens omtale av ”daglig omsorg” kontra ”foreldreansvar”, framkommer i hovedsak gjennom lov om barn og foreldre (Lov om barn og foreldre 1981). I Fylkesnemndas behandling av sakene, synes dette skillet å

---

³ www.lovdata.no

framkomme i varierende grad. Samtidig er det sannsynlig at nettopp barnelovens skille mellom hva som ligger i de forskjellige begrepene, vektlegges i forhold til hvilken posisjon og partsrettigheter foreldrene tildeles i behandlingen av sakene. Jeg har imidlertid ikke gått nærmere inn i dette i min gjennomgang.

Mange av barna som sakene omhandler, har også eldre søsken som har vært i barnevernets søkelys tidligere, enten ved at de er tatt under omsorg, eller ved at det foreligger beskrivelse av flere års forebyggende tiltak i familiene. For flere av familiene er det tydelig at barnevernet har vært en faktor i deres liv over lang tid. Jeg har imidlertid heller ikke gått inn og sett nærmere på i hvilken grad dette er forhold som kan sies å være medvirkende til de beskrivelsene som ligger i sakene. Det er imidlertid rimelig å tenke seg at et langvarig klientforhold, nedfelt i mange og omfattende skriftlige dokumenter og journaler, i noen grad kan medvirke til en form for ”trøtthet” og slitasje i systemet. Og derigjennom påvirke hvordan familiens liv og fungering beskrives. I tillegg er det sannsynlig også at fenomenet ”hvis man bare sier en ting mange nok ganger, blir den sann” kan innvirke både på de beslutninger som ligger til grunn for å ta saken opp for Fylkesnemnda, men også på hvordan man forstår og tolker konklusjonene i sakene.

De aller fleste sakene beskriver vanskelige, og i noen tilfeller også til dels kaotiske og usikre hverdager for barna. Det er slående og til tider deprimerende, å lese hvordan noen barn i vårt samfunn lever under forhold som best kan beskrives som uverdige. Personene i tekstene varierer mellom å skape sympati, raseri, frustrasjon og forståelse. Noe som medfører en utfordring til og ikke å bli mest opptatt av innholdet i sakene, og derigjennom ta stilling til utfallet og beslutningene som fattes. Det er lett å bli grepet av handlingen og innholdet, med de utfordringer det medfører i forhold til tilstrekkelig avstandtagen (Aaslestad 2007). Som leser er jeg på den ene siden utenforstående, ved at jeg ikke selv har vært engasjert i saken under forberedelsene til Fylkesnemnda, og jeg har heller ikke vært til stede under behandlingen av dem. Likevel er jeg på sett og vis innviet, i og med at barnevern har vært mitt felt i mange år. Gjennom dette er jeg en del av et meningsfellesskap med forankring i ulike fagtradisjoner, som har utviklet seg på barnevernfeltet i løpet av yrkeskarrieren. I tillegg har til dels skiftende institusjonelle rammer påvirket både min egen praksis, og mine egne tanker om hva som bør og skal vektlegges i denne type arbeid. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu skriver i boka *Symbolisk makt* (1996), om hvordan bl.a. språket som symbolsk struktur, bidrar til å konstruere virkeligheten. Språket er som symbol et redskap for å formidle kunnskap og kommunikasjon som muliggjør utviklingen av et meningsfellesskap. Normer er

kulturelle regler for hvordan man skal og ikke skal oppføre seg (Levin og Trost 1996). Meningsfellesskapets normer påvirker altså måtene man møter spesielle saksforhold og beskrivelser, og i hvilken grad man i sin praksisutøvelse kan føle seg fri til både å inneha og utøve alternative meninger og handlinger.

Gjennomgangen av alle disse sakene ga meg noen mer generelle tanker og inntrykk knyttet til tendenser i hva som vektlegges og utfallet av ulike problemstillinger. Her forsøkte jeg også å være opptatt av det som ikke ble sagt. Etter hvert kunne jeg gjette meg til, og tidlig i teksten forutsi, utfallet av problemstillinger som ble reist. Andre ganger ble jeg mer forundret over konklusjonene som ble trukket, sett opp mot hva som var oppsummert i Fylkesnemndas kommentarer i teksten.

Materialet som er utgangspunktet for oppgaven, var relativt stort. Ën sak har gjennomsnittlig 10 sider, og samlet utgjorde dette i overkant av 4300 sider. Det var lett og ”å lese seg bort” i alle historiene, og bli mer opptatt av hendelsesforløp og utfall, enn av språk og meningsproduksjon. Som et hjelpemiddel i arbeidet, utarbeidet jeg fem hovedpunkter som alle sakene ble sett opp mot. Disse punktene var:

- Direkte omtale av det biologiske prinsipp og prinsippet om barnets beste
- Indirekte omtale av det biologiske prinsipp gjennom beskrivelser, vurderinger og beslutninger
- Mor som omsorgsperson
- Far som omsorgsperson
- Samværsfastsettelse og begrunnelser for dette

Her må det presiseres at både de generelle betraktningene i artikkel 1, og næranalysen i artikkel 2, selvsagt mine tolkninger, og på ingen måter gjør krav på å framstå som det korrekte bildet av sakene, språkets mening og egentlige innhold.

Forhandlinger og slutninger

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker er et domstollignende forvaltningsorgan som har avgjørelsesmyndighet i blant annet saker om omsorgsovertakelse og om tvangsinngrep ved alvorlige adferdsvansker. Det er 12 nemnder i Norge. Avgjørelser fattet av Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker kan bringes inn for de alminnelige domstolene.

Fylkesnemndene ble i sin tid opprettet for å styrke rettssikkerheten for barn og foreldre, ved å etablere et avgjørelsesorgan som var uavhengig og frittstående, og hvor

avgjørelser skulle behandles og tas etter de grunnregler for god saksbehandling som gjelder for domstolen. I Fylkesnemnda skulle juridisk innsikt, faglig innsikt og legmannskjønn kombineres i utøvelse av nemndas myndighetsområder innenfor bruk av tvang overfor den private part etter barnevernloven (Innst.S.nr. 6 - 1996-1997). Vedtaket som fattes, baserer seg på en muntlig framføring av saken, der den offentlige part, dvs. kommunen, og den private part, dvs. foreldrene og nemndas kommentarer, samlet inneholder en redegjørelse av saken basert på fakta, samt på vurderinger/anførsler fra kommunen og den private part, dvs. foreldrenes, side.

Forhandlinger i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker innebærer en prosess hvor argumenter framsettes. Argumentene bygger på en gitt mengde utsagn eller påstander om den aktuelle saken, og skal lede til en konklusjon, altså en beslutning. Eller i mer juridisk språkdrakt, et vedtak. Basert på forhandlingene, utarbeides et dokument som tar sikte på å være en oppsummering av de forhold som har betydning for saken og utfallet av den. I dette dokumentet oppsummeres partenes anførsler, dvs. hvilket syn de har på saken og hva de vektlegger i sin beskrivelse og begrunnelse. Avslutningsvis gir Fylkesnemnda sitt syn på saken, gjerne under overskriften "Fylkesnemnda bemerker". I denne delen av dokumentet, gir Fylkesnemnda en redegjørelse for sin oppfatning av saken, hvilke forhold som vektlegges, og sine vurderinger av de faktiske forhold som er framkommet. Her gis også gjerne henvisninger til eventuelle overordnede føringer som for eksempel det biologiske prinsipp, og eventuelle føringer fra Den Europeiske Menneskerettskommisjon (EMK) som saken sees opp mot. Avslutningsvis framkommer Fylkesnemndas vedtak i saken, som omhandler hva som skal skje videre for de personer saken dreier seg om. En slutning fra Fylkesnemnda er altså endepunktet i en prosess hvor konklusjonene, ut fra en gitt mengde premisser, utarbeides (Reitan 2005).

Det er tekstens uttrykksformer, og hvilket bilde dette skaper av partene, jeg er opptatt av. Når det er Fylkesnemndas slutning som er valgt ut, og ikke barnevernets beskrivelse, er dette fordi det er Fylkesnemnda som skal være den siste kontroll- og avgjørelsesinstans. Det er Fylkesnemnda som skal forvalte det overordnede perspektivet knyttet til de mer grunnleggende prinsipper, som det biologiske prinsipp.

EMK og FN's barnekonvensjon

I sin behandling av saker om omsorgsovertakelse og samvær, benytter Fylkesnemnda seg bl.a. av de overordnede føringene som presenteres via Den Europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK), og FN's barnekonvensjon av 20. November 1989. Begge konvensjoner gjelder som norsk lov etter menneskerettsloven av 21. Mai 1999 (Lindboe 2003). Hvordan disse konvensjonene vektlegges og forklares inn i norsk rettssystem generelt, og Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker spesielt, er interessant fordi tolkninger av meningsinnholdet og premissene som legges til grunn, påvirker både beslutningene som tas, og hvordan dette skal omsettes til levd liv. Forståelsen av barn og hvordan omsorgen for dem skal utøves, er kulturelt utformet, og preges både av samtidens og samfunnets forståelser. Konvensjonene gjenspeiler også langt på vei den vestlige kulturens syn på barn og barndom, og representerer også eksempler på hvordan ulikt lovverk skaper føringer for hvordan barn skal behandles. Hvordan historie skapes, påvirkes av både kultur og føringer, samtidig som den enkeltes oppfattelse av egenverdi og egen livsfortelling baserer seg på kulturens kontekstuelle fundament (Skjær Ulvik 2009).

EMK inneholder et bredt spekter av sivile og politiske rettigheter, og er en generell menneskerettskonvensjon. Artikkel 8 i konvensjonen inneholder en beskyttelse mot statlige inngripen i privatlivets forhold, og i tråd med dette er det slått fast at samvær mellom barn og foreldre er en grunnleggende del av retten til familieliv. Samtidig gir artikkelen staten en viss plikt til aktive tiltak for å sikre privatlivet, og EMK's praksis viser at staten også er forpliktet til å gripe aktivt inn i familielivet der det er kjent at det foreligger omsorgssvikt (Hotvedt 2008). EMK inneholder ingen særlige rettigheter for barn, og hensynet til barnets beste er ikke formulert (Lindboe 2003). Men praksis viser altså at barnets rett til forsvarlig omsorg også er beskyttet av artikkel 8.

Artikkel 8 lyder:

Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse. Det skal ikke skje noe inngrep fra offentlige myndigheter ved utøvelse av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn....(EMK, artikkel 8, gjengitt i Lindbo 2003:283)

Saksbehandlingen i barnevernssaker prøves i første rekke i forhold til artikkel 6, nr. 1 første punktum, som omhandler retten til å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter i en rettferdig og offentlig rettergang, og innen rimelig tid, ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov.

FN's barnekonvensjon (FNB) ble vedtatt i 1989, og er ratifisert av 193 stater. Barnekonvensjonen er en av flere konvensjoner som alle gir et globalt menneskerettsvern, og må regnes som spesiell, fordi den er begrenset til barns menneskerettsvern. Artikkel 3 gir staten et særlig ansvar for å ha barnets beste som et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barn.

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlig eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende prinsipp (FN's barnekonvensjon gjengitt i Lindbo 2003:49).

Artikkel 9 i FNB inneholder en bestemmelse om barns rett til ikke å skilles fra foreldrene sine, bortsett fra når det følger av lov og er til barnets beste. Artikkel 20 gir staten en spesiell forpliktelse til å beskytte og bistå barn som er fratatt sine familiemiljø, og staten skal sørge for å sikre alternativ omsorg, for eksempel fosterhjem. I disse situasjonene skal staten også ta hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn (Hotvedt 2008).

Artikkel 1

Artikkelen *Foreldreskap – kvinners forpliktelse og menns valg?*, tar utgangspunkt i 430 slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. Diskursanalyse brukes for å undersøke meningsproduksjoner og begrunnelser for omsorgsovertakelse og samværsfastsettelse, slik dette avtegner seg i tekstene. Benevning av virkeligheten fører til makt over virkeligheten, og språket som benyttes styrker og viderefører bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten. Gjennom språket produseres mening som mennesker bruker for å forstå og forklare sin verden, samtidig som en gitt virkelighet setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle (Annfelt 2005).

Slutningene baserer seg på forståelser av virkeligheten slik de framkommer i politiske dokumenter, den generelle samfunnsdebatten og hva som til enhver tid regnes som gyldige, faglige standarder. En slutning fra Fylkesnemnda er altså både et endepunkt i en prosess hvor konklusjonene, ut fra en gitt mengde premisser, utarbeides (Reitan 2005), og en fortolkning av virkeligheten sett i lys av rådende samfunnstrender.

Implisitt i en slutning ligger makten til å definere hva som er betydningsfullt i situasjonen, hvilken informasjon som skal bringes videre, hva som er klientens problem og hvor grensen går for involvering. Ved å representere en offentlig etat, representerer en også

Fylkesnemndas makt og myndighet. Makten knyttes til de offentlige rammene, dvs. den politiske og juridiske makten. Forhandlinger i Fylkesnemnda handler om hvilken forståelse eller hvilken definering av situasjonen som skal danne grunnlag for beslutningen som fattes (Havik, Larsen, Nordstoga og Veland 2004).

Det er særlig to forhold som direkte eller indirekte går igjen i Fylkesnemndas slutninger; ”det biologiske prinsipp” og ”barnets beste”. Begge henviser til mer overordnede verdier, som skal legges til grunn ved all vurdering av forhold rundt barn. Artikkelen gir en redegjørelse for det biologiske prinsippets tilblivelse, og hvordan prinsippet gir seg utslag i offentlige dokumenters forståelse av fenomenet tilknytning. Ideen om barnets beste som prinsipp, ble etablert i 1920-årene, og resulterte senere i den første internasjonale erklæringen om menneskerettigheter. Disse rettighetene forstås først og fremst som retten til beskyttelse og omsorg, og pålegger voksne å sørge for at barn får utvikle seg normalt, at de får nødvendig omsorg, at de ikke utnyttes, og at de er de første som får hjelp i krisesituasjoner. Implisitt i dette lå også legitimiteten knyttet til at staten kunne gripe inn i barns liv, for å sikre dem disse rettighetene (Øia og Fauske 2003).

Det store flertallet av enslige forsørgere med tiltak fra barnevernet er mødre (Andenæs 2005), og denne gjennomgangen av saker fra Fylkesnemnda bekreftet nettopp dette. Gjennom beskrivelsene av mor, uttrykkes både direkte og indirekte de enorme kravene som stilles til henne, mens kravene til far nesten er fraværende. På den måten settes det opp et dobbelt sett foreldrestandarder, - ett for mor og ett for far (Haavind 2006). Fars ”synder” oversettes til mangler ved mor, ved at hun gjøres ansvarlig for hans atferd, og til og med hans venner. Det er mors ansvar å holde orden på far, og hvis hun ikke klarer dette, vil hun – for å bruke biologismens argumentasjon - ikke kunne gi barna tilstrekkelig kunnskapen om hvem de er.

Fars inntreden på arenaen tolkes ofte positivt i omtalen av han, - det vektlegges at han har ”vist interesse”, ikke hva han tidligere har gjort som uinteressert. Interessant i denne sammenheng er også bruken av begrunnelsen ”ikke miste interessen” når samvær mellom far og barnet fastsettes. Og det er ikke barnet som er i fokus her, det er far. Fylkesnemnda finner det altså nødvendig å iverksette visse ting for å forhindre at far ”mister interessen”.

Menns interesse for sine barn er et samfunnsansvar, mens kvinners forpliktelse er en naturgitt og udiskutabel verdi. Samfunnet må med andre ord ta ansvar for at far forblir far, mens mor selv må ta og bære ansvaret for at hun fortsatt skal ha relevans i barnets liv,

eventuell forkastes. Samtidig kan dette også sies å være en bekreftelse av barn og omsorg som kvinners forpliktelse og menns valg.

Artikkel 2

Artikkelen *Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?*, baserer seg på nærstudie av én sak behandlet i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i 2001.

Narratologi er læren om hvordan fortellinger er bygd opp. Narratologisk tilnærming er valgt fordi forhandlingene som foregår i Fylkesnemnda, på samme måte som under mer ordinære rettsforhandlinger, kan ses på som forhandlinger med fortellinger. Alle som deltar må lage fortellinger, og alle må streve etter å gjengi hendelser og opplevelser tydelig og virkningsfullt via språket. (Kjus⁴ 2006). En slutningen fra Fylkesnemnda inneholder som oftest flere fortellinger, hvorav én av dem framtrer som mer virkelig enn de andre, fordi den oppnevnte beslutningstaker tar utgangspunkt i akkurat denne versjonen når vedtaket fattes. Denne artikkelen undersøker noen sider av språket som benyttes i slutningene, hvilke interesser og perspektiv som framkommer i teksten, karakteristikk - hvordan mor og far karakteriseres, hva som sies om dem, hvordan deres stemmer gjengis, hva som preger dialogen, hvilke verdier som framkommer og eventuelle underliggende virkelighetsforståelser.

Barnevernssaker handler først og fremst om barn, selv om det i all hovedsak er de voksnes stemmer som høres. I møte med hjelpeapparatet, blir barns grunnleggende avmakt kombinert med den strukturelt betingede avmakten. Fylkesnemnda er satt til å være ”dommer” i uenigheten mellom hjelpeapparat og klient, men utøver egen makt gjennom å fatte beslutninger. I dette ligger makten til å definere andres situasjon, og fatte beslutninger om deres liv.

I barnevernets arbeid med saken, foregår en språklig transformasjon ved at hverdagsspråket blir omgjort til fagspråk, og hverdagens hendelser, situasjoner og tilstander gjort tilgjengelig for hjelpeapparatet. Denne transformasjonen legitimerer hjelpeapparatets inngrep, og forsterkes av Fylkesnemndas behandling av saken. Under denne behandlingen styrkes og videreføres bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten. Fagspråket tillegges større objektivitet og pålitelighet enn dagligspråket, og virkelighetsbildene som produseres blir vanskeligere å tilbakevise (Skau 2003).

---

⁴ Artikkel på Norges Kulturvernets nettsider: www.kulturvern.no

Når språket transformeres fra hverdagsspråk til fagspråk, foretas også et utvalg av informasjon, og denne informasjonen leses på en bestemt måte. Ikke nødvendigvis ved å gå tilbake til den opprinnelige beskrivelsen, men ved og utarbeide en ny beskrivelse som tar opp i seg den opprinnelige beskrivelsen, og setter et nytt offentlig språk på denne.

Avsluttende kommentarer

Utgangspunktet for valg av tema for denne oppgaven, har vært mine egne langvarige grublerier over språk og teksters utforming innenfor barnevernfeltet. Meningsinnholdet tekstene formidler, videreføres og tolkes i lys av rådende samfunnstrender, diskurser og hva som til enhver tid regnes som relevant faglig sett. Kompleksiteten i dette har blitt tydeliggjort for meg gjennom arbeidet med denne oppgaven. Det er også helt tydelig for meg at jeg har blitt utfordret på mer enn én måte.

For det første har jeg valgt en form på oppgaven jeg ikke tidligere er kjent med eller har forsøkt meg på. Formidling via artikler krever en stor grad av presisjon i valg av ord og vendinger. Hvilket betyr at det å skrive om språk og meningsinnhold, ikke bare har et faglig motiv med tanke på å bidra til større bevissthet. Det har også gitt meg en personlig utfordring i forhold til eget språk i oppgaven. Hvordan begrense, og samtidig være utfyllende?

For det andre har jeg hele tiden tenkt på arbeidet som et ledd i formidling av noe jeg synes er viktig for mitt eget fagfelt. I min egen hverdag ser jeg barnevernets arbeid både innenfra, fordi jeg etter mange år er en del av meningsfellesskapet, og utenfra fordi jeg ikke lenger selv er direkte involvert i det daglige arbeidet. Og jeg erfarer stadig hvordan bevissthet rundt språk i barnevernets tekster – og andre tekster produsert av offentlige myndigheter - på mange måter er et nedprioritert område. Arbeidet med denne oppgaven har ikke bidratt til å dempe min egen uro, snarere tvert imot. Lesingen av såpass mange saker fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, har til tider vært både provoserende, ubehagelig og kanskje litt nedslående. Provoserende, fordi jeg oppfatter at mange av dem formidler et syn på mødre og fedres omsorg og ansvar for barn som jeg ærlig må innrømme trodde var passè. Ubehagelig, fordi jeg ble konfrontert med praksiser som jeg på mange måter er en del av, men som ikke alltid er like mye å være stolt av. Til slutt litt nedslående, fordi det er mektig å ta inn over seg hvordan mange barn i vårt samfunn har det. Sistnevnte har også vært en stor utfordring i forhold til tilstrekkelig avstandstaking, og jeg har brukt mye tid på å finne den for meg riktige avstanden i forhold til analysene.

Spesielt utfordrende ble arbeidet med artikkel 2, der det er en sak som er gjenstand for analyse. I begynnelsen var jeg til dels opprørt over saken og dens innhold. Men etter hvert som jeg arbeidet med og ble bevisst språket i teksten, ble jeg mer berørt av måtene personene, spesielt moren, ble omtalt. Det slår meg, når jeg leser min egen tekst, at mye av dette handler om å omdefinere det fastslåtte uverdige til noe verdig. Å anerkjenne at mennesker også kan ta verdige beslutninger, midt i en uverdigg tilværelse. Noen vil kanskje hevde at akkurat det ikke burde være en del av denne oppgaven. Når det likevel på sett og vis er blitt det, handler det – slik jeg ser det - om nettopp språk og tolkninger, og hvordan vi i praksis benevner og beskriver levd liv.

For det tredje har det vært utfordrende å arbeide med tekster innenfor en ramme av lover, forskrifter, overordnede føringer og offentlige utredninger. I utgangspunktet tenkte jeg på dette som den ”kjedelige” delen av arbeidet, selv om jeg hele tiden også har ansett dette som viktig for å peke på konteksten tekster kan produseres innenfor. Det ble ikke så kjedelig likevel. Faktisk ble det meningsfylt å forsøke og se det hele i en sammenheng, å forsøke og avdekke hvordan det ene både påvirker og påvirkes av det andre. På mange måter blir det de tørre fakta i møte med tolkninger av meningsinnhold. Faktaene er kanskje udiskutable, i alle fall i den forstand at de faktisk er nedfelt og blitt en del av vår samfunnsordning. I tråd med noen teorier om diskurser, vil man kunne si at også dette er rammer som er påvirkelige, bare bevissthetsnivået øker. Slik jeg referer det her, uttrykker jeg meg mer i tråd med teoriene om at disse er en del av en grunnleggende samfunnsstruktur.

Tolkningene av meningsinnholdet er selvsagt mine egne, og de kunne helt sikkert sett annerledes ut hvis jeg hadde valgt andre problemstillinger. Samtidig har eget faglige ståsted, egne erfaringer både gjennom arbeid og levd liv, egne verdier og holdninger, og sikkert også dagsform, har formet og påvirket meg som skriveren i dette arbeidet. Når det er sagt, er det nok også slik at spesielt arbeidet med artikkel 2, har gjort noe med mine egne ”briller”.

I arbeidet med oppgaven har jeg innimellom latt meg begeistre av litteratur jeg har kommet over, og det er av og til nesten så jeg ønsker at denne perioden kunne vart lenger. Da kunne jeg lest enda mer, tenkt enda mer og lett etter andre og nye sammenhenger. Dette overlates herved til egen praksis innenfor rammene av et offentlig byråkrati.

Metodevalgene mine har i stor grad vært preget av mine egne ideer om at redskaper for økt bevissthet rundt språk, skal være nettopp praktisk anvendbare i en hektisk hverdag. Teorier kan være beskrivelser av det ideelle. Men i praktisk yrkesutøvelse kan det ideelle

noen ganger oppleves som fjernt og uhåndterlig. Jeg har derfor hele tiden forsøkt å ha praktisk anvendelighet langt framme i bevisstheten. Noen vil helt sikkert si at dette går på bekostning av en bredere, mer omfattende og dypere analyse der selve teksten får større oppmerksomhet. Det kan hende det er sånn, men endrer ikke – slik jeg ser det - det faktum at ny teori i møte med praksis alltid representerer en utfordring.

Når jeg har valgt to ulike analyseformer – diskursanalyse og narratologi, er det mest fordi jeg oppfatter den ene analyseformen som egnet for et stort materiale – det generelle ”blikket”, mens den andre gir begrepsverktøy for analyse av fortellinger, og er egnet for et mindre materiale med noen punktvisse områder. Begge handler om språk og meningsinnhold, - å trekke noe ut av noe annet, og se på det i et annet lys. I tillegg har det vært en utfordring for meg selv å balansere mellom disse to analyseformene.

Det empiriske materialet viste seg å være lett tilgjengelig. I utgangspunktet hadde jeg tenkt å anmode fylkesnemndene rundt i landet til å sende meg anonymiserte saker, og søkte godkjenning i forhold til dette. Mens jeg spekulerte på hvordan jeg skulle formulere meg for å få tilgang til det jeg trengte, ble jeg oppmerksom på arbeidsgivers abonnement på LovData. Der er saker behandlet i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker gjort tilgjengelig i anonymisert form. Dette gjorde arbeidet mitt litt lettere, - nå var jeg ikke avhengig av at noen andre måtte gjøre noe. På den andre siden gjorde det arbeidet enda mer omfattende, fordi saksmengden økte betraktelig, og jeg ble tvunget til å bli enda mer presis i formuleringene av hva jeg faktisk skulle merke meg i sakene. I tillegg ble det veldig mye å lese gjennom.

Det er Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, og deres tekster, som er utgangspunktet for denne oppgaven. De er tildelt myndigheten til å ”dømme” i saker der det ofte oppstår uenighet mellom den private part og barnevernet som en av samfunnets kontrollinstanser. Slutningene som produseres, inngår i en del av og en forutsetning for videre. I offentlig utredninger, politiske dokumenter og innstillinger, har ulike problemstillinger rundt omsorg, tilknytning og ansvar for barn flere ganger vært oppe til vurderinger og gjenstand for endringer. Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker er en offentlig ordning, satt til å forvalte et lovverk, men skal også ta opp i seg og uttrykke utviklingen og endringen i synet på omsorg og ansvarsfordeling for barn. I slutningene presenteres et syn på den enkelte saken, som langt på vei også skal uttrykke lovgivers syn. Språket i de skriftlige tekstene, styrker og viderefører bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten.

Det slår meg også, når jeg leser alle sakene, at barnet eller barna som tekstene handler om, i bemerkelsesverdig liten grad er til stede i teksten. Tekstene handler om dem, og beslutningene handler om dem, men de er på sett og vis likevel fjerne. For disse barna ligger fylkesnemndas slutninger med sine beskrivelser og kommentarer, som en del av fortellingen om deres liv. Når barnets beste skal være et grunnleggende prinsipp, bør det kanskje handle om noe mer enn hvor de skal bo. Det bør kanskje også handle om en utforming av språket som er mest mulig verdighetsskapende for dem tekstene omhandler.

Referanser

- Andenæs, Agnes. 2000. Generalisering: om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, Haavind red. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Andenæs, Agnes. 2005. Til barnas beste? *Tidsskrift for norsk psykologforening*, nr. 12 vol 42:1116-1118
- Annfelt, Trine. 2005. På vei mot sædens rett? Om endringer i politiske diskurser om farskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 2:40-55
- Askeland, Guri Age og Olav Molven. 2006. *Dokument i klientarbeid*. 5. Utgave. Oslo: Gyldendal akademisk
- Backe-Hansen, Elisabeth. 2001. *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. Oslo: Nova-rapport 2/2001
- Bernler, Gunnar og Lisbeth Johnsson. 1993. *Den sociala journalen. I: En studie i akter – deras strukturer och funktioner*. Rapport 1993:7, Institutionen för socialt arbete: Göteborgs Universitet.
- Bernler, Gunnar og Lisbeth Johnsson. 1995. *Den sociala journalen. II: Tre bilder av socialtjänstens klienter*. Rapport 1995:7, Institutionen för socialt arbete: Göteborgs Universitet.
- Bernt, Jan Fridthjof og Alice Kjellevold. 2000. Velferdsstat, rettssikkerhet og kommunalt selvstyre. I *Sosial trygghet og rettssikkerhet under sosialtjenesteloven og banevernloven*, Kjønstad (et al) Bergen: Fagbokforlaget.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Den Europeiske Menneskerettskomisjon (EMK). 1950. *Artikkel 6 og 8*
- Engebretsen, Eivind. 2005. *Barnevernet som tekst. Nærlesing av 15 uvalgte journaler fra 1950- og 1980-tallet*. Avhandling for graden doctor artium. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.

- Engebreetsen, Eivind. 2007. *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Ericsson, Kjersti. 1996. *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax Forlag.
- FN's barnekonvensjon (FNB). 1989. *Artikkel 3, 9 og 20*.
- Gulbrandsen, Mette. 2006. Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling. I *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Gulbrandsen red. Oslo: Universitetsforlaget s. 247-271.
- Hall, Christopher. 1997. *Social Work as Narrative: Storytelling and persuasion in professional texts*. Aldershot: Ashgate
- Haavind, Hanne. 2006. Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for norsk psykologforening, nr 7 vol 43*: 683-693
- Havik, Toril, Mette Y. Larsen, Sigrid Nordstoga og Jarmund Veland. 2004. *Barnevernet – forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hotvedt, Marianne Jenum. 2008. Menneskerettigheter og diskrimineringsvern. I *Velferdsrett II. Barnevern og sosiale tjenester*, Kjørstad og Syse. Oslo: Gyldendal akademisk s. 309-345.
- Innst.S.nr. 6 (1996-1997). Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om barnevernet. *Enkelte rettssikkerhetsspørsmål knyttet til gjeldende barnevernlov*. Inngrepskriterier og tolkningsprinsipper.
- Kavli, Frode. 2006. *Eksternaliserende samtaler – et narrativt perspektiv i undersøkelsessaker i barnevernet*. Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap. Master of Public health 2006:11
- Kjus, Audun. 2006. Forhandlinger om fortellinger i retten. *Artikkel på Norges Kulturvernforbund's nettsider www.kulturvern.no*
- Levin, Irene og Jan Trost. 1996. *Å forstå hverdagen*. Oslo: Tano-Aschehoug.
- Lindboe, Knut. 2003. *Barnevernrett*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Lovdata.no. *De primære rettskildene som regulerer borgernes rettigheter og plikter, og omfatter lover, stortingsvedtak, forskrifter, dommer, lovtidend, traktater og EMK.* Fylkesnemnda for sosiale saker. Slutninger fattet i perioden 2001-2008.
- Lov om barn og foreldre (barnelova) av 8. april 1981 nr 7 med endringer, sist ved lover av 12. desember 2008 nr. 85 (i kraft 1. januar 2009) .
- Lundby, Geir. 1998. *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier.* Oslo: Tano Aschehoug
- Malterud, Kirsti. 2003. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring.* 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilsen, Hedvig Torvik. 2005. *Omsorgsovertakelse som tekst - om meningsdannelser i barnevernsdokumenter.* HiO-hovedfagsrapport 2006 nr. 11. Hovedfagsoppgave i sosialt arbeid. Høyskolen i Oslo.
- NOU 1977:35 *Lov om barn og foreldre*
- NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.* Utredning fra utvalg oppnevnt ved kgl. res 29. januar 1999. Avgitt til Barne- og familiedepartementet mai 2000.
- Reitan, Magne. 2005. *Logikk og argumentasjonsteori.* Filosofisk Institutt, NTNU
- Skau, Greta M. 2003. *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper.* Oslo: Universitetsforlaget
- Skjær Ulvik, Oddbjørg. 2009. Kunnskap for et seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og praksis. *Tidsskriftet Norges barnevern, nr. 1-2009.* Vol.86:18-27.
- Vagli, Åse. 2001. The Social organisation of Legitimate Risk Assessments in Child Protection: A Study of Backstage Talk and Interaction in Local Child protection Agency in Norway. I *Listening to the Welfare State*, Seltzer, Kullberg (m.fl.) red. England: Ashgate Publishing Group.
- Øia, Tormod og Halvor Fauske. 2003. *Oppvekst i Norge.* Oslo: Abstrakt Forlag.

Aaslestad, Petter 1997. *Pasienten som tekst. Fortellerrollen i psykiatriske journaler Gaustad 1890-1990*. 2. Utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Artikkel 1

Foreldreskap – kvinners plikt og menns valg?

Anne Marie Kjønås

Summary

The starting point for the article *Parenthood- women's duty and men's choice?*, are 430 decisions from Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, here referred to as Family Court. Discourse analyses is used to examine opinions and arguments which are the basis for decisions regarding the custody of children and the rights of visitation as they appear in these decisions.

Description of reality gives power to control that reality. The choice of words strengthens and furthers certain observations and interpretation of the facts. The choice of words gives meaning which people use to understand and explain their world, and along with a certain reality, sets boundaries for what it is possible to think and act (Annfelt 2005).

The court's decision is based on an understanding of the reality as described in political documents, the general debate in society, and what at any given time are considered valid professional standards. A decision from Family Court is, therefore, an end in a process where the conclusions are made from a certain amount of premises and an interpretation of reality seen in light of social trends (Reitan 2005).

Implicit in a decision lays the power to define what is meaningful in the situation, what information is to be maintained, the client's problem, and where the limits are for involvement. By representing an official office, one also represents the power and authority of the Family Court. The power is linked to the official framework, that is, the existing political and legal authority. The deliberations in court center on which understandings or which definitions of the situation will be the bases for the decision taken (Havik, Larsen, Nordstoga and Veland 2004).

There are particularly two principals which directly or indirectly appear in the court's decisions, "the principal of biology" and "in the child's best interests". Both point to higher values which must be a part of every assessment of a child's circumstances. The article gives an account of the origin of "the principle of biology" and how this principle becomes apparent in official document's understanding of the phenomenon attachment. The idea of "the child's best interest" as a principle was established in the 1920s and later led to the first international human rights declaration. Human rights are mainly about the rights of protection and care. They require adults to make sure that children are allowed to develop normally, that they get the care they need, that they are not exploited, and that they are the first to get help in

situations of crisis. Implicit in this lay the State's legitimate right to intercede in a child's life in order to secure these rights (Øia and Fauske 2003).

A majority of single parents with support from family services are mothers (Andenæs 2005), and this examination of the 430 cases from the Family Court confirms this. Descriptions of the mother express, both directly and indirectly, the enormous demands made upon her, while demands upon the father are almost absent. This way there is a double standard for parenthood - one for the mother and one for the father (Haavind 2006). The father's "faults" are laid upon the mother by holding her responsible for his behaviour and even for his friends. It is the mother's responsibility to manage the father and if she fails, then by using the arguments of biology, she will not be able to give the children adequate knowledge about who they are.

The father's appearance on the arena is often interpreted positively in the portrayal of him. It is focused on the fact that he has shown interest, not on what he has previously done as uninterested. In this connection it is interesting the use of the argument "*not loose interest*" when they are to decide on visitation between the father and children. In this case, it is not a focus on the child, it is on the father. Family Courts find it apparently necessary to carry out certain actions to avoid that the father loses interest.

Men's interest for their children is the responsibility of society, while women's obligations are natural and a non debateable value. In other words, the society is responsible for making sure that the father continues to be a father, while the mother herself has to be responsible for being relevant in the child's life, or be rejected. At the same time, this can be said to be a confirmation of children and care as women's duty and men's choice.

Innledning

Denne artikkelen om slutninger fra Fylkesnemnda i perioden 2002-2008, er den første av to artikler med fokus på språk og fortolkningsmuligheter. Mange års egen erfaring fra både direkte klientarbeid og ledelse av en stor avdeling med ulike tjenester innenfor ulikt lovverk, har etter hvert gjort meg opptatt av språk og teksters utforming, - hva vi tror vi vet om mennesker ut fra det vi leser, og hva vi tolker ut av det vi leser.

Jeg har lenge også vært opptatt av dokumentene vi produserer innenfor det offentlige hjelpeapparatet, med sine dertil hørende instanser som medvirker i dokumentproduksjonen, og hvordan nettopp disse forteller historier om mennesker som vi tolker ulikt og handler ulikt i forhold til. Samtidig som dokumentene, - hvordan vi utformer dem og hvordan vi bruker dem, etablerer språket som redskap for makt og legitimering av hjelpeapparatets inngripen.

Denne artikkelen undersøker noen sider av begrunnelsene for omsorgsovertakelse og samværsfastsettelse sett opp mot det biologiske prinsipp og barnets beste, slik dette avtegner seg i slutninger fra Fylkesnemnda. Hvordan vurderes mødre og fedres rolle i omsorgen for barn, og hvilke kriterier legges til grunn for vurderingene? Hvordan omtales mødre og fedre, og hva baseres denne omtalen på?

I artikkelens første del, gjør jeg rede for analyseformen som er brukt, og hva som ligger bak begrepene det biologiske prinsipp og barnets beste. Deretter presenteres funn fra fylkesnemndssakene, og kobles til samfunnets diskurser om det biologiske prinsipp, barnets beste og hvordan mødre og fedres rolle i omsorgen for barn vurderes og omtales.

Det empiriske materialet er 430 slutninger fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, som omhandler omsorgsovertakelse og fastsettelse av samvær. Det er med andre ord argumentasjonen, slik den framkommer i slutningene, som analyseres.

Ord og setninger i kursiv og anførselstegn er hentet fra sakene, og er direkte sitat fra dokumentene. Det samme gjelder avsnitt med innrykk.

Mine tolkninger er påvirket av mine valg av problemstilling, og hvilke prioriteringer jeg har gjort i forhold til utvalg og teoretisk utgangspunkt. Jeg tar altså ikke stilling til hva som egentlig er ment. Det er heller ikke min hensikt å gi en komplett og ”sann” redegjørelse av sakene som er behandlet i Fylkesnemnda, og hvorvidt de beslutningene som er tatt er riktige eller ikke. Det er tekstens uttrykksformer, og hvilket bilde dette på et mer generelt grunnlag kan skape av partene, jeg er opptatt av i denne artikkelen.

Analytisk grep

For å undersøke meningsproduksjoner og begrunnelser for beslutninger, har jeg brukt diskursanalyse. Ulike samfunnsdebatter er preget av ulike symbolsystemer. Ordet diskurs betyr samtale eller drøfting (Gulbrandsen 2006), og brukes dels om debattene og dels om symbolsystemene som ligger under, dvs. premissene. Benevning av virkeligheten fører til makt over virkeligheten, og språket som benyttes styrker og viderefører bestemte oppfatninger, og fortolkninger av virkeligheten. Gjennom språket produseres mening som mennesker bruker til å forstå og forklare sin verden, samtidig som en gitt virkelighet setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle (Annfelt 2005).

Foucaults teorier om forholdet mellom diskurs og samfunn holder seg til det sosiologiske aspektet, og ser primært subjektet som offer for diskursen, og ikke som påvirkningsressurs. Han vektlegger således struktur, og hvordan strukturen uvilkarlig påvirker aktørene på en bestemt måte. Sannhet er iflg. Foucault diskursivt betinget, og derfor bare mulig å diskutere innen sin egen diskurs (Foucault 1999). En videre betydning finner vi hos Fairclough, som er opptatt av språkets rolle og betydning for diskursdannelsen, og hevder at det foreligger muligheter for å endre de rådende makt- og hegemonistrukturene gjennom bevisst bruk av språket og fortolkning av diskurser. Han definerer diskurs som *”language use conceived as social practice”*. Gjennom dette settes søkelyset mer på *praksis* enn hva Foucault gjør, og gjennom dette gis også en god del makt tilbake til det enkelte handlende subjekt (Fairclough 1995). Bevisstgjøring om hvordan ulike diskurser er konstituert, gjør det med andre ord mulig for aktørene å påvirke disse i ønsket retning.

I denne artikkelen vil jeg ha fokus både på strukturene som setter rammene for diskurser, og på språket som sosial praksis innenfor rammen av en struktur.

Innholdet i de enkelte slutningene fra Fylkesnemndas er på grunn av sin sensitive karakter, i utgangspunktet ikke en del av samfunnsdebattene. Slutningene baserer seg imidlertid på visse premisser som gir mening til teksten, og er ment å være forklarende for de beslutninger som tas. Disse premissene spiller øvrige samfunnsdebatter, og gjennom slutningene nedfelles de virkelighetskrav som til enhver tid er gyldige.

Slutningene fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker baserer seg på forståelser av virkeligheten, slik de framkommer i politiske dokumenter, den generelle samfunnsdebatten og hva som til enhver tid regnes som gyldig faglige standarder. En slutning fra Fylkesnemnda er altså både et endepunkt i en prosess hvor konklusjonene, ut fra en gitt mengde premisser,

utarbeides (Reitan 2005), og en fortolkning av virkeligheten sette i lys av rådende samfunnstrender.

Implisitt i en slutning ligger makten til å definere hva som er betydningsfullt i situasjonen, hvilken informasjon som skal bringes videre, hva som er klientens problem og hvor grensen går for involvering. Ved å representere en offentlig etat, representerer en også Fylkesnemndas makt og myndighet. Makten knyttes til de offentlige rammene, dvs. den politiske og juridiske makten. Forhandlinger i Fylkesnemnda handler om hvilken forståelse eller hvilken definering av situasjonen som skal danne grunnlag for beslutningen som fattes (Havik, Larsen, Nordstoga og Veland 2004).

Bærende grunnverdier

Det er særlig to forhold som direkte eller indirekte går igjen i Fylkesnemndas slutninger; ”det biologiske prinsipp” og ”barnets beste”. Begge henviser til mer overordnede verdier, som skal legges til grunn ved all vurdering av forhold rundt barn.

Det biologiske prinsipp

Det biologiske prinsipp inneholder to ideer; ideen om at biologiske bånd i seg selv er av betydning for barn og barns utvikling, og ideen om verdien av kontinuitet i tilknytningsbånd. Den forståelsen av tilknytningsbånd som her legges til grunn, baserer seg på en tradisjonell teori der relasjoner betraktes som endimensjonale og stabile (Hundeide 2006).

I tillegg har prinsippet også en samfunnsbærende funksjon, ved at det bidrar til å sikre familien som den grunnleggende oppvekstenheten, dvs. den enheten som er tillagt ansvaret for barns omsorg og oppvekst (NOU 2005:09).

I NOU 2000:12 om barnevernet i Norge, omtales prinsippet som en av de bærende grunnverdier, så fundamentalt at det ikke trenger ytterligere begrunnelse. Det enkelte menneske viderefører sine gener og sikrer etterslekten gjennom å få barn. Det biologiske prinsipp omtales også som et biologisk faktum, som er akseptert som et grunnlag for de juridiske og rettslige reguleringer av forholdet mellom barn og foreldre. (NOU 2000:12). Prinsippet bygger på den grunnleggende forståelsen at barn primært skal vokse opp hos sine biologiske foreldre, og at det er av eksistensiell karakter for et barn å kjenne sitt biologiske opphav (Stiklestad 2007).

Slik blir det biologiske prinsipp også en juridisk betegnelse og et fundament innenfor barne- og familierett. Det fastslås også at tilknytning til biologiske foreldre i seg selv er en ressurs for barn.

Tidligere ble vektlegging av biologiske bånd tydeligst brukt til støtte for mors fortrinnsrett til små barn, for eksempel ved samlivsbrudd. Essensen i argumentasjonen var at det eksisterte et naturgitt tilknytningsforhold mellom mor og barn. Å overse dette kunne få alvorlige konsekvenser for barnets personlighetsutvikling (NOU 1977:35). I tidligere barnlovgivning, ble andre hensyn enn biologi lagt til grunn, for eksempel ved fastsettelse av farskap. Her fulgte farskapet pater-est-regelen, som innebar at den kvinnen var gift med, også var å regne som barnets far. Beviskravene for å endre dette var strenge, og det ble lagt avgjørende vekt på den tilknytning barnet hadde til morens ektefelle, og vern om det bestående ekteskapet. Biologi var dermed underordnet øvrige argumenter av mer sosial karakter (Lødrup 2003).

Barneloven i 1981 innebar ingen endringer i vektlegging av biologi, men argumentasjonen for å opprettholde en streng praksis i forhold til eventuell endring av praksis ble endret. Vern om ekteskapet skulle ikke lenger tillegges betydning, men derimot hensynet til barnet, fordi *”tapet av en far kan få uheldige psykiske virkninger for barnet”* (NOU 1977:35).

Senere kom en denaturalisering av de biologiske bånd mellom mor og barn, ved at man økte fokuset på likestilling, dvs. lik rett til barnet for begge foreldrene. Barne- og familiedepartementet initierte i 1997 spørsmålet om adgang til å reise sak om endring av farskap. Tilgangen til DNA-analyser muliggjorde en forenkling av farskapsfastsettelse, og departementet antok i vurdering at det ville være bred enighet om viktigheten av riktig fastsettelse av farskapet. Begrunnelsen for dette ble hentet fra den tverrpolitiske enigheten i adopsjonsdebatten, der man vektla viktigheten av å kjenne sitt biologiske opphav.

Biologiske bånd fikk med dette en ny aktualitet, men nå for fars rettigheter. Det biologiske prinsipp gjør at far, underforstått biologiske far sine rettigheter og barnets beste også kobles sammen som to sider av samme sak (Annfelt 2005). I denne debatten ble det framhevet som grunnleggende for et menneske å vite hvem det er (Dokument nr. 8:15), underforstått vite hvem som er far. Bioteknologinemnda uttalte i den anledning at genetiske bånd er så viktig at mangelen på kontakt med den biologiske far, gjør barnet sterkt skadelidende (Uttalelse fra Bioteknologinemnda 17.10.2002:6 om Ot.prp. nr. 93 2001-2002).

Barne- og familiedepartementet fulgte opp med en høring, der det pekes på at det er bred enighet om at kjennskap om sitt biologiske opphav, har stor følelsesmessig betydning for enkeltmennesket (Høring – Forslag til endring av barneloven om fastsettelse og endring av farskap 2002).

Kontinuitet i tilknytningsbånd som selvstendig verdi, kan i prinsippet benyttes også som argumentasjon for at det er de sosiale båndene som er viktige, ikke de biologiske. I Odelstingets innstilling framkom da også et lite avsnitt om barnets behov for ro rundt etablerte familieforhold og kontakt med sosial far. Med andre ord behov for kontinuitet i tilknytningsbånd. Men ettersom disse båndene ikke er biologiske, får de underordnet betydning sett opp mot behovet for kunnskap om sitt biologiske opphav (Innst.O. nr. 26 2002-2003). Biologi i betydningen ”å være opphav til” blir på denne måten direkte koblet til den tradisjonelle oppfatningen av det psykologiske fenomenet ”tilknytning”, og bidrar i prosessen for å omskape og innholdsbestemme den praktiske konsekvensen av reproduksjonens muligheter. På den måten kan man bidra til å opprettholde ideen om det allmenngyldige prinsippet som noe universelt og udiskutabelt.

I en ny NOU fra mars 2009, er det biologiske prinsippets betydning i norsk barnelovgivning drøftet. Prinsippet vurderes her i forhold til om det faktisk ivaretar barnets beste på en optimal måte for alle grupper av barn. I utredningen fastslås at prinsippet har sterkt gjennomslag i noen sammenhenger, og svakt i andre. Prinsippet er med andre ord ikke fullt ut gjennomført i norsk rett når det gjelder etablering av rettslig foreldreskap, men gjennom liberale regler for endring av farskap, er det tatt skritt i retning av å styrke hensynet til det biologiske prinsipp. Det påpekes imidlertid at respekten for biologi ikke alltid vil være til barnets beste, og at biologiens forrang noen ganger kommer i konflikt med andre hensyn og verdier (NOU 2009:5). For mange av barna som omfattes av sakene som reises for fylkesnemndene, vil dette kunne ha spesiell relevans. Mange av disse barna lever med sviktende omsorg, har vært utsatt for overgrep, eller er født etter incestforhold eller voldtekter. Utredningen er i Blikk⁵ omtalt som et oppgjør med det biologiske prinsipp, ved at der legges vekt på tilknytningen til barna framfor felles DNA (Olsen 2009).

Barnets beste

Idéen om barnets beste er et resultat av sosialstatlig tenkning, og ble etablert som prinsipp i 1920-årene i Skandinavia, Storbritannia og store deler av USA (Therborn 1995).

---

⁵ Blikk nr. 4 – April 2009

Bakgrunnen for etablering av dette prinsippet, finner vi et forslag til barnets rettigheter utarbeidet av Redd Barnas grunnlegger, Eglantyne Jebb. Forslaget kom som et resultat av arbeidet med å beskytte dem mot farer og ved å gi dem en god barndom, og må sees i lys av den filantropiske bevegelsens arbeid med å "redde barn". Denne bevegelsen hadde stor betydning i perioden 1830-1920.

Arbeidet resulterte i den første internasjonale erklæringen om menneskerettigheter – *Erklæringen om barnets rettigheter* - som ble vedtatt av Folkeforbundet i 1924.

Innledningsvis i denne erklæringen heter det at menn og kvinner fra alle land anerkjenner at "menneskeheten skal gi barnet det beste den har å gi" (Øia og Fauske 2003). Dette var en viktig formell anerkjennelse av barns rettigheter, der disse rettighetene først og fremst ble forstått som retten til beskyttelse og omsorg. Gjennom erklæringen pålegges voksne å sørge for at barn får utvikle seg normalt, at de får nødvendig omsorg, at de ikke utnyttes og at de er de første som får hjelp i krisesituasjoner. Implisitt i dette lå også legitimiteten knyttet til at staten kunne gripe inn i barns liv, for å sikre dem disse rettighetene (Øia og Fauske 2003).

I Norge var det Johan Castberg som var en av de sterkeste i argumentasjonen for lovreformer som gav samfunnet ansvar for barn. Arbeidet resulterte i innføring av de castbergske barnelover i 1915, som ga barn innenfor og utenfor ekteskap de samme juridiske rettigheter.

I 1915 kom også barnelovene som slo fast samfunnets forsørgeransvar overfor barn. Fattigloven av 1900 fastsatte imidlertid at barn og foreldre hadde gjensidig plikt til å forsørge hverandre, og først ved innføring av lov om sosial omsorg i 1964, bortfalt barns formelle plikt til å forsørge sine foreldre. I Norge hadde vi i tillegg en lovfestet rett for foreldre til fysiske avstraffelser av barn fra 1891. Dette ble først uttrykkelig forbudt i 1987, gjennom innføring av egen bestemmelse i barnelovens § 30, 3. ledd. FN's barnekonvensjon (FNB) ble vedtatt i 1989, og er ratifisert av 193 stater (Øia og Fauske 2003).

Barnekonvensjonen er en av flere konvensjoner som alle gir et globalt menneskerettsvern, og må regnes som spesiell, fordi den er begrenset til barns menneskerettsvern. Artikkel 3 gir staten et særlig ansvar for å ha barnets beste, som et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barn. Artikkel 9 i FNB inneholder en bestemmelse om barns rett til og ikke skilles fra foreldrene sine, bortsett fra når det følger av lov og er til barnets beste (Hotvedt 2008).

Mødrestyrte aleneforeldrefamilier

Andenæs påpeker at det store flertallet av enslige forsørgere med tiltak fra barnevernet er mødre (Andenæs 2005). Min gjennomgang av 430 saker fra Fylkesnemnda bekreftet at en overveiende andel av sakene som behandles her, omhandler nettopp kvinner med eneomsorg for barn.

I Fylkesnemndas beskrivelse av dem, er hovedfokuset satt på deres tilkortkommenhet som mødre, samtidig som fedrene i stor utstrekning er fraværende, både fysisk ved å ikke møte under nemndas behandling, men også i engasjement overfor barna. Det framkommer innledningsvis i sakene, at far ofte har foreldreansvar, men er i mange tilfeller fraværende i barnas hverdag. Han har kanskje samvær, men praktiserer dette i varierende grad, og i den grad dette begrunnes, handler det om forhold i egen livssituasjon. I Fylkesnemndas beskrivelser er far også ofte helt fraværende, og dersom han nevnes, er dette med få ord og lite utdypet. Dette gjelder også i de sakene hvor han fysisk møter fram under nemndas behandling av saken.

Gjennom beskrivelsene av mor, uttrykkes både direkte og indirekte de enorme kravene som stilles til henne, mens kravene til far nesten er fraværende. På den måten settes det opp et dobbelt sett foreldrestandarder, - ett for mor og ett for far (Haavind 2006). Fars ”synder” oversettes til mangler ved mor, ved at hun gjøres ansvarlig for hans atferd og til og med hans venner. Ett eksempel på dette, er utsagnet ”*hun har fulgt opp far på en veldig god måte*”, som bekrefter synet på mor som familiens sentrale omdreiningspunkt, og den som i bunn og grunn har hovedansvaret for alle andre familiemedlemmer. Og så den faren som ikke lenger bor sammen med resten av familien. Psykolog Kjersti Ericsson beskriver i sin artikkel *Barnevern mellom frigjøring og kontroll*, hvordan mor og far vurderes ut fra ulike standarder, der utgangspunktet for mor er idealet, mens utgangspunktet for far er en fjern, gammeldags modell. Når utgangspunktet for vurdering av mor, er det høyest oppnåelige, vil det meste handle om hva hun ikke får til. Far på sin side betraktes allerede på et minimumsnivå, og alt annet enn opprettholdelse av dette, vil føre ham oppover skalaen og gi økt anerkjennelse for innsats (Ericsson 1998). Det er mors ansvar å holde orden på far, og hvis hun ikke klarer dette, vil hun – for å bruke biologismens argumentasjon - ikke kunne gi barna tilstrekkelig kunnskapen om hvem de er. Noe som igjen er vurdert som svært skadelig for barn.

Karakteristisk i denne sammenheng er at fars begrunnelse for å ikke ville ta ansvar når mor svikter, omtales i flere av sakene som ”*selvinnst*”, og han høster anerkjennelse for å

innta dette standpunktet. Far får på denne måten aksept for ikke å ta konsekvensene av sin ”opphavsrett” og sitt biologiske fortrinn. Dette kan også tolkes som et uttrykk for at vurderingen av biologiens betydning, tilhører far og ingen andre. Det er han som avgjør hvorvidt tilknytningen som tradisjonelt ligger i det biologiske faktum, skal gjøres gjeldende eller ikke.

I saker der mor på samme måte vegrer seg for å ta ansvar, omtales hun direkte eller indirekte som ansvarsfraskrivende, ved at hun ikke evner å sette barnas beste foran sitt eget. Dette kan være et eksempel på det Ericsson omtaler som mors siste-instans-ansvar, et ansvar som tas for gitt og som gjenspeiler mønstrene i en samfunnsmessig mannsdominans (Ericsson 1998).

I saker der mor og far er gifte eller samboere og har omsorgen sammen, er det likevel mor og hennes situasjon som i vesentlig grad belyses i saken. Far er mer perifer og nevnes kun i korte avsnitt, uten at de forhold som eventuelt beskrives synes å bli tillagt vesentlig vekt. På denne måten stadfestet myten om mors tilstedeværelse som kompenserende for far, - i alle fall i den grad han selv bestemmer sitt manglende engasjement. Implisitt i dette ligger også ideen om at det ikke kan stilles de samme kravene til far. Selv om han bor sammen med barna og er fysisk til stede i hverdagen, er mor tilsynelatende viktigere for barnas utvikling enn far er, og det stilles ikke de samme kravene til ham.

Den gode far

I saker der far har omsorgen alene, blir mor og hennes problemer likevel beskrevet relativt grundig. Dette bidrar til å understreke det allmenne synet på hennes nærmest naturgitte ansvar som omsorgsutøver, og kan tolkes som et behov for å begrunne grundig hvorfor hun ikke utfører disse pliktene. I denne begrunnelsen framkommer gjerne en forståelsesmodell som egenskapsforklarer mor, særlig hennes psykiske problemer. Behovet for begrunnelser medfører bruk av en individualiserende forståelsesramme, med psykoanalytisk teori om psykiske lidelser som utgangspunkt. Egenskaper ved mor blir til årsaker til mangelfull omsorg, der uhensiktsmessig grensesetting, manglende innlevelse i barn, lite stimulering og manglende struktur går igjen som kjennetegn ved omsorgen (Andenæs 2000).

Interessant i denne sammenhengen er jo hvorfor det i en sak som dreier seg om fars manglende omsorg, blir så nødvendig å utrede mor. Kanskje er dette nettopp fordi mors

fravær rokker ved det kulturelt betingede synet på moderskap, mens fars svik nærmest er å regne som ”ikke så uventet”. Leira påpeker hvordan mødre i alle kulturer må kvalifisere seg for å fortjene verdighet framfor skam i sin morsidentitet. Bilder av hva mødre bør være, er så kulturelt uimotsagt, at det ofte ikke er gjenstand for diskusjon (Leira 2003).

Det tilsynelatende vanskelige med å forholde seg til de fedrestyrte alenefamiliene, løses i praksis vet at man påfører mor enda større avmakt i form av fordekt moralisering. Barn kan tilsynelatende ikke sees uavhengig av mor, hun er et vedheng til barnet (Ericsson 1996). En tar for gitt at kvinners egentlige oppgave og ”innerste” ønske, knytter seg til utøvelse av moderskap (Skorpen 2004).

Konsekvensen er en indirekte understrekning av at barnas omsorgssituasjon hos far, uansett er mors ansvar. Fars innsats og omsorg for barna vurderes tilsynelatende ikke på et selvstendig grunnlag, men kun i sammenheng med mor. Og ansvaret for eventuelle mangler er ikke hans, men hennes. Utsagnet ”*Dette må hun selv ta ansvaret for*” understøtter dette. På den måte opprettholdes også bildet av den gode far som en enestående skikkelse, som på tross av alle mors mangler, har valgt og tre inn i rollen som omsorgsutøver.

Fars rettigheter og barnets beste – samvær som arena for omsorg

Det biologiske prinsipp som overordnet verdi presiseres og begrunnes i liten grad direkte i slutningene. Dersom det henvises til dette, er det i hovedsak innledningsvis, og bærer mer preg av å være en generell redegjørelse for hva som ligger til grunn for det som kommer senere i saken. Begrunnelsene bærer således preg av å være lite individuelt begrunnet, og mer en påminnelse av det ”alle er enige om”, og som ikke krever en nærmere redegjørelse (Bourdieu 1996). I enkelte saker understrekes dette også direkte, ved å henviser til det biologiske prinsipp som en overordnet universell verdi. Jo eldre barnet eller barna saken omhandler er, desto mindre omtales prinsippet direkte i sakene, selv om plasseringen ansees som langvarig.

Sett i lys av de politiske dokumenters omtale og begrunnelse for vektlegging av det biologiske prinsipp, er dette i vesentlig grad knyttet til fars rettigheter i forhold til barnet (Annfelt 2005). I Fylkesnemndas slutninger brukes begrunnelsen imidlertid både når det gjelder mor og far. Det er imidlertid verdt å merke seg at det biologiske prinsipp i form av fars rettigheter, i større utstrekning synes å være noe nemnda bør befatte seg med på særskilt grunnlag. Dette er i tråd med politiske dokumenters utredninger og beskrivelser av

omsorgsoppgavene knyttet til barn, der bl.a. viktigheten av å styrke tilknytningen mellom far og barn vektes (NOU 1999:25). Fra dette kan således avledes at fars evne og vilje til omsorg ikke er noe naturlig som bare er der, men tvert imot et offentlig anliggende å sørge for (Annfelt 2007).

At Fylkesnemnda føler et større ansvar for å befatte seg med tilknytningen til far, kan ha sammenheng med en gammel grunnleggende oppfatning av at det er far som tildeler barnet kunnskap om sitt opphav, og derigjennom sin verdi. Dette kan selvsagt også ha sammenheng med at det i påfallende mange av sakene nettopp er den manglende tilknytningen som framkommer, spesielt mellom barna og far. Ett eksempel på dette med tildeling av verdi via far, framkom i programmet "Fakta på lørdag"⁶ på NRK 7.3.09, om det engelske monarkiet og prinsenes valg av kjærester. Her ble dette uttalt eksplisitt ved at en av kjærestene via omtalen "datter av en dekkseiger", ble tildelt sin status og posisjon i samfunnet. Mor og hennes status ble overhodet ikke nevnt, og syntes heller ikke å være av betydning (Fakta på lørdag 2009).

Formuleringen "*hensynet til barnets beste*" brukes ofte i sakene som begrunnelse for en avgjørelse, uten at det spesifiseres nærmere hva som gjør at akkurat dette barnet vil ha best av akkurat denne avgjørelsen. Særlig gjelder dette ved fastsettelse av samvær, spesielt samvær mellom barnet og far. I denne begrunnelsen kommer ofte det biologiske prinsipp til syne ved at det i teksten henvises til at barnet trenger å kjenne sin far, og vite hvem han er.

Den psykologiske forståelsesmodellen som her framkommer, er at alle barn har behov for kontakt med foreldre av begge kjønn, uansett hvordan de utøver sin omsorg (Andenæs 2000). Konsekvensen er at det stilles små krav til far og hans omsorgsutøvelse. I flere saker finner Fylkesnemnda også grunn til spesielt å befatte seg med, og presisere mors ansvar for å legge forholdene til rette, for at far og barn skal ha kontakt med hverandre.

Denne omsorgen for fars rettigheter, synes uavhengig av hva mor selv måtte mene, hvordan hun opplever at samværet er for barna, og hvordan far i praksis har oppført seg mot henne og barna. Dersom mor holder fast på sin bekymring, blir dette omtalt på en måte som bekrefter at det er hennes personlige problemer og væremåte som skaper vanskeligheter. Et interessant spørsmål er selvsagt hvordan det er for barn å bli sendt på samvær med noen de skal vite hvem er, under henvisning til at de skal kjenne sin far. I sakene problematiseres det lite rundt dette med barns opplevelser av et samvær med en person de kanskje har et distansert forhold, og for mange – lite positive erfaringer – knyttet til.

---

⁶ Fakta på lørdag, NRK1 7. Mars 2009 – *William og Harry – prinser for framtiden*

I Fylkesnemndas slutninger synes det biologiske prisnipp – som i politiske dokumenters utredning av det – å være spesielt knyttet til fars rettigheter i forhold til barna. Samtidig kobles disse rettighetene direkte til barnets beste, og framstår som to sider av samme sak (Annfelt 2005). I noen få saker framkommer det en ørliten betenkning knyttet til dette ved at man istedenfor bruker betegnelsen ”*kjenne til*”.

Ved fastsettelsen av samværet, brukes også ofte setningen ”*tilknytning mellom barnet og foreldrene*” helt uavhengig av hvor gammelt barnet er. Tilknytning er med andre ord noe som skjer av seg selv, ved at barnet er datter eller sønn av en far. Når det i denne sammenhengen henvises til tilknytning som fenomen, synes det heller ikke å være noen direkte sammenheng mellom hva barnet faktisk har vært utsatt for i sin omsorgssituasjon, og bruk av setningen ”*tilknytning mellom barnet og foreldrene*”. Hvilket igjen bekrefter synet på tilknytning som et endimensjonalt og stabilt fenomen, uavhengig av om forholdet mellom omsorgspersonen og barnet varierer med hensyn til graden av utveksling av følelser, grad av delt humor og latter, grad av åpenhet og utlevering av følelser, grad av tematisk sammenheng i interaksjon, hvor mye tid sammen og hvordan denne tiden brukes (Hundeide 2006). Begrunnelsene bærer preg av å være en rutinemessig og pliktmessig bruk av generelle og oppleste verdier, helt uavhengig av den faktiske situasjonen. Og helt uavhengig av alternative forklaringsmodeller. I denne delen av redegjørelsen foreligger også i en del av sakene henvisning til EMK, og bestemmelsen i artikkel 8 om samvær som en grunnleggende del av retten til privatliv (Lindboe 2003).

Interessant i denne sammenhengen, er at i saker der barnet motsetter seg samvær med far, enten fordi han har utøvd vold eller jevnt over ikke møter på samvær, innvilges far hyppigere og mer omfattende samvær, enn det som har vært praktisert fram til saken ble reist. Dette synes å gjelde uavhengig av barnets alder. Selv om praksis fra EMK’s behandling av saker, har vist at barnets rett til forsvarlig omsorg også vektlegges, kan det virke som om omsorg og samvær sees på som to uavhengige forhold. Hvor den gode omsorgen handler om at barnet får samvær med far, mens omsorg ikke er noe som bedrives under samvær. Det kan tilsynelatende se ut som om barn dømmes til samvær med far – på tross av voldsutøvelse, tidligere besøksnekt og mistanke om seksuelle overgrep. Dette til tross for at det ”*overhodet ikke kan tas noen risiko i et slikt forhold*” (sitat fra Rt-1989-239).

En motsats til dette er saker der barnet – av ulike grunner – motsetter seg samvær med mor. I disse sakene reduseres samværet i henhold til barnets ønsker, og under henvisning til barnets beste. Disse beslutningene kan lede til en oppfattelse av at det er verre at mor ikke

bedriver god omsorg under samværene, enn at far ikke gjør det. Noe som direkte hentyder til at kravene og forventningene som stilles til mors evne til intuitivt å skjønne hva som er best for barn, er langt større enn de som stilles til far.

Samfunnets ansvar for å ivareta fars rettigheter, synes dermed å gå på bekostning av barns rettigheter. Dette ble særlig aktualisert i programmet "Brennpunkt"⁷ på NRK i mars 2009, der gjenopptakelse av seksuelle overgrepssaker fra 90-tallet endte med frifinnelse via kontordommer, uten at mange av de utsatte barna, som nå er voksne, ble avhørt på nytt. I tillegg ble erstatninger for urettmessig avsagte dommer, rundhåndet delt ut i en størrelsesorden som var mange ganger så stor som det de utsatte barna har fått i kompensasjon for det som er påført dem (Brennpunkt 2009). Menns rettigheter er med andre ord viktigere enn barns, og et ødelagt rykte er langt verre enn et – for mange - ødelagt liv. Samfunnets ansvar for å stadfeste og gjenopprette fars status som "den gode far", ble således grundig ivaretatt.

Barn og omsorg – kvinners forpliktelse og menns valg

I saker der far har foreldreansvar, men likevel har vært fraværende over tid, innebærer gjerne omsorgsovertakelsen at han får tildelt samvær helt uavhengig av årsaken til sitt fravær. Her brukes begrunnelsen "*å kjenne sin far*" ofte. Hans inntreden på arenaen tolkes ofte positivt i omtalen av han, - her brukes betegnelsen "*far har vist interesse*", ikke hva han tidligere har gjort som uinteressert. I saker der mor har vært fraværende over tid, og ikke benyttet sin mulighet til samvær på regelmessig basis, innebærer omsorgsovertakelsen ofte at hun ikke tildeles fast samvær i vesentlig grad. Ut fra dette kan det se ut som om mødre straffes i større grad enn fedre for sin manglende "interesse".

Interessant i denne sammenheng er også bruken av begrunnelsen "*ikke miste interessen*", når samvær mellom far og barnet fastsettes. Og det er ikke barnet som er i fokus her, det er far. Fylkesnemnda finner det altså nødvendig å iverksette visse ting, for å forhindre at far "mister interessen". Dette er helt i tråd med framstillingen i offentlige dokumenter, der far og barn-relasjonen må påvirkes og belønnes for å utvikle seg (NOU 1999:25), men like fullt en fastsettelse av ulike standarder knyttet til ansvaret og omsorgen for barn.

Menns interesse for sine barn er altså et samfunnsansvar, mens kvinners forpliktelse er en naturgitt og udiskutabel verdi. Samfunnet må med andre ord ta ansvar for at far forblir far,

---

⁷ Brennpunkt, NRK1, 10. Mars 2009 – *Uretten*

mens mor selv må ta og bære ansvaret for at hun fortsatt skal ha relevans i barnets liv, eventuelt forkastes. Samtidig kan dette også sies å være en bekreftelse av barn og omsorg som kvinners forpliktelse og menns valg.

Til slutt

Det har skjedd mange endringer i synet på barn, synet på barneoppdragelse og synet på omsorg og ansvarsfordeling for barn. Offisielt har vi utviklet et samfunn med strukturer og lovverk som ivaretar og verdsetter like rettigheter og plikter for mor og far i omsorgen og ansvaret for barn. Omtalen av dette i sakene som er utgangspunktet for denne artikkelen, viser at dette praktiseres i liten grad. Man kan med andre ord forandre mye i et lovverk, uten at dette gir reell forandring i det levde livet.

Gjennomgangen min av tidligere NOU'er og Innstillinger viser at temaene omsorg, tilknytning og ansvar for barn stadig har vært oppe til vurdering og endring. Det tar imidlertid tid å endre kulturelt betingede systemer. Historien viser riktignok enkelte brudd i tradisjonene, men da gjerne som en følge av mer eller mindre radikale samfunnsendringer. Her kan for eksempel nevnes kvinners inntog på arbeidsmarkedet, som medførte en del endringer i synet på, og praksis knyttet til, kvinners hverdagsliv og livet som samfunnsborgere- og aktører. Endringen kom vel riktignok fordi kvinner etter hvert ble nødvendige i den økonomiske verdiskapingen i samfunnet, og enkelte tilrettelegginger var nødvendige for å nå dette målet. Omsorg og ansvar for barn er imidlertid fortsatt ikke likestilt med økonomisk verdiskaping, og historien viser også at det har vært lettere å få kvinner ut i arbeidslivet, enn å få menn bort fra arbeidslivet og hjem.

Bevisstgjøring er i følge Faiclough, forandringers forløp, og språket har en viktig rolle og betydning for de diskurser som dannes. Endring skjer dermed gjennom bevisst bruk av språket og fortolkningen av diskurser. I praksis har det blitt gjort en del offentlige tiltak for å få til dette, for eksempel gjennom offentlig utredninger, endring i lovverk og forskrifter. Den nye NOU'en om *Morskap og annen farskap*, kan være et ledd i å bidra til å skape nye diskurser, og kanskje forandring. Et spørsmål er selvsagt i hvilken grad dette vil påvirke og endre menneskers handlinger i praksis. Det er vel også slik at når ordninger skal forvaltes og settes ut i livet, leves livet ut fra nedfelte kulturelle betingelser. Denne kulturen overleveres via fortellinger og det vi "gjør", dvs. handlingene. I et narratologisk perspektiv, er handlinger er også fortellinger. Symbolske handlinger overleveres barn bl.a. gjennom hva mødre "gjør"

og hva fedre ”gjør”. Her er vi inne på Foucaults teorier om hvordan grunnleggende strukturer legger premisser for hvordan menneskene skal handle. Så lenge mødre og fedre fortsetter å gjøre det de alltid har gjort, og kulturelt betingede samfunnsstrukturer med sine dertil hørende organisasjoner fortsetter å fordele forpliktelsene til kvinner og valgene til menn, gis lite rom for mulighetene til å påvirke og endre.

I forbindelse med lanseringen av NOU'en om *Farskap og annet morskap*, uttalte leder for LLH, Karen Pinholt, at forslagene til endring i barneloven innebærer et oppgjør med det biologiske prinsipp (Blikk nr. 4-2009). Dette vet vi egentlig ikke så mye om ennå, og et interessant spørsmål er jo om dette oppgjøret i så fall er et ”papir-oppgjør”, eller noe som vil gjøre seg gjeldende i praksis. Et annet spørsmål er hvorvidt dette ”oppgjøret med det biologiske prinsipp” også gjelder for de grupper av barn i vårt samfunn som utsettes for omsorgssvikt og overgrep. Og hvilke konsekvenser får det i så fall for det mer grunnleggende synet på fordelingen av ansvar, forpliktelser og valg mellom mødre og fedre? I forlengelsen av dette kan jeg ikke annet enn å undre meg over hvordan en av sakene i det empiriske utvalget ville sett ut med to foreldre av samme kjønn? Hvilken argumentasjon ville da blitt brukt?

Språkbruken i Fylkesnemndas slutninger styrker og viderefører bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten, og disse oppfatningene baserer seg på forståelser av virkeligheten, slik de framkommer i politiske dokumenter, den generelle samfunnsdebatten og hva som til enhver tid regnes som gyldige faglige standarder. Dersom den omtale NOU'en får gjennomslag i samfunnsdebattene og også gjenspeiles i andre politiske dokumenter, er det et interessant spørsmål hvor lenge det biologiske prinsippet vil fortsette å leve som selvstendig argumentasjon. Og her synes å være en utfordring; hvordan bevisstgjøre og forandre i et samfunn der det ”gamle” livet leves?

Referanser

- Andenæs, Agnes. 2000. Generalisering: om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, Haavind red. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Andenæs, Agnes. 2005. Til barnas beste? *Tidsskrift for norsk psykologforening*, nr. 12 vol 42:1116-1118
- Annfelt, Trine. 2005. På vei mot sædens rett? Om endringer i politiske diskurser om farskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr. 2:40-55
- Annfelt, Trine. 2007. Heteronormal nok? Heteronormering som veileder for norsk familiepolitikk. I *Når heteroseksualiteten må forklare seg*, Annfelt, Andersen og Bolsø red. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Bioteknologinemnda 17.10.2002:6 om Ot.prp. nr. 93 (2001-2002). Om lov om endringer i lov 8.april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (fastsettelse og endring av farskap)
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolsk makt*. Pax Forlag AS, Oslo
- Brennpunkt. 2009. Uretten. *NRK 1*, 10. mars 2009
- Dokument nr. 8:15 2001-2002. forslag fra stortingsrepresentantene Per Sandberg og Ulf Erik Knudsen om lov om endringer i lov av 8.april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) (saker om farskap skal avgjøres ved DNA-test) og lov om endring av 13.august 1915 nr. 6 om rettergang for tvistemål (tvistemålsloven) (saker om farskap skal avgjøres etter reglene i barnelova)
- Ericsson, Kjersti. 1996. *Barnevern som samfunnsspeil*. Oslo: Pax Forlag.
- Ericsson, Kjersti. (1998) Barnevern mellom frigjøring og kontroll. *Klassekampen*, *Lørdagsmagasinets populærvitenskapelige spalte*, 14. 3.
- Fairclough, Norman. 1995b. *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.

- Fakta på lørdag. 2009. William og Harry – prinser for framtiden. *NRK 1*, 7. mars 2009.
- FN's barnekonvensjon (FNB). 1989.
- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden: Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970*. Oslo: Spartacus Forlag A/S.
- Gulbrandsen, Mette. 2006. Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling. I *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Gulbrandsen red. Oslo: Universitetsforlaget s. 247-271.
- Havik, Toril, Mette Y. Larsen, Sigrid Nordstoga og Jarmund Veland. 2004. *Barnevernet – forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hotvedt, Marianne Jenum. 2008. Menneskerettigheter og diskrimineringsvern. I *Velferdsrett II. Barnevern og sosiale tjenester*, Kjørstad og Syse. Oslo: Gyldendal akademisk s. 309-345.
- Hundeide, Karsten. 2006. Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling: Et kulturpsykologisk perspektiv. I *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*, Gulbrandsen red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høring – Forslag til endring av barneloven om fastsettelse og endring av farskap 2002, kap. 3,4 (Innst. O. nr. 26 (2002-2003) – Endring i lov 8. April 1981 nr. 7 om barn og foreldre (fastsetting og endring av farskap))
- Haavind, Hanne. 2006. Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, nr 7 vol 43: 683-693
- Innst. O. nr. 26 (2002-2003) – Endring i lov 8. April 1981 nr. 7 om barn og foreldre (fastsetting og endring av farskap)
- Leira, Haldis Karen. 2003. *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget
- Lindboe, Knut. 2003. *Barnevernrett*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Lødrup, Peter. 2003. Farsskapsrevolusjonen. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål (FAB) 2003*, nr. 02

Norsk Retstidende -1989 - 239

NOU 1977:35 *Lov om barn og foreldre*

NOU 1999:25. *Samboerne og samfunnet*

NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kgl. res 29. januar 1999. Avgitt til Barne- og familiedepartementet mai 2000.

NOU 2005:09. *Ressursbruk og rettssikkerhet i fylkesnemndene for sosiale saker*. Innstilling fra Fylkesnemndsutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. juni 2004. Avgitt til Barne- og familiedepartementet 31. Mai 2005.

NOU 2009:5. *Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap*. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 28. mars 2008. Avgitt til Barne- og likestillingsdepartementet 16. mars 2009.

Olsen, Hege. (2009). Bedre rettsvern for barna. *Blikk nr. 4, s. 16-17*

Reitan, Magne. 2005. *Logikk og argumentasjonsteori*. Filosofisk Institutt, NTNU.

Skorpen, Berit. 2004. *Bare-mor i møte med aldri-mor. Om kjønn og makt i barnevernet*. Hovedfagsoppgave i sosialt arbeid. Høyskolen i Oslo.

Stiklestad, Sigrun Saur. 2007. Det biologiske prinsippets skiftende anvendelse. *Nytt Norsk Tidsskrift, nr 2:138-149*

Therborn, Göran. 1995. *European Modernity and Beyond. The Trajectory of European Societies 1945-2000*. London: Sage.

Øia, Tormod og Fauske, H.. 2003. *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Artikkel 2

Grenseløs kjærlighet – eller omfattende omsorgssvikt?

Anne Marie Kjønnaas

Summary

The article *Endless love – or massive lack of care!* is based on a thorough study of one case handled by Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker (here after referred to as Family court) in 2001.

Narratology is the learning of how stories are structured. Narratological approach is chosen because negotiations in Family court, in the same way as in ordinary negotiations in court, can be considered negotiation with stories. Every participant must create a story and they all have to struggle to reproduce an incident and an experience distinct and effective through the language (Kjus 2006). A decision from Family Court usually contains several stories, where one of them appears more real than the others, because the appointed decision maker uses this chosen version as a basis when the conclusion is made.

This article examines some sides of the language that is used in the decisions, which interests and perspectives appear in the text, characteristics - how the mother and the father are characterized, what is said about them, how their voices are recounted, what characterize the dialog, which values appear, and eventual underlying understandings of reality.

Cases from Child Services are first and foremost about children, even though it is mainly the adult voices that are heard. Faced with the support systems, the children's fundamental debility is combined with the structural conditional debility. Family Court is set to be the "judge" in the disagreement between the support system and client, but exercise its own authority through making decisions. In this lies the authority to define others situation and make decisions about their lives.

In the Child Service's work with the case, a language transformation occurs when everyday language is converted to professional language and everyday incidents, situations and conditions is made available for the support system. This transformation legitimates the support system's intrusion and is enhanced by the Family Courts handling of the case. This handling strengthens and maintains certain perceptions and interpretations of reality. The professional language is given more objectivity and reliability than the everyday language, and the conceptions of reality that are produced are harder to repudiate (Skau 2003).

When the language is transformed from everyday terminology to professional terminology, a selection of information is made and this information is read in a certain manner. By not necessarily going back to the original description, but by working out a new description which absorbs the original description, a new official language on this is set.

Innledning

Denne artikkelen om slutninger fra Fylkesnemnda i perioden 2001-2008, er den andre av to artikler med fokus på språk og fortolkningsmuligheter. Artikkelen baserer seg på næranalyse i form av et mer punktmessig nedslag i èn sak behandlet i Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i 2001. Denne saken, som tidligere var anonymisert av barneverntjenestens advokat, og benyttet i intern opplæring og gjennomgang av ulike saker behandlet av Fylkesnemnda, har jeg hentet fra eget arbeidssted.

Saken omhandler to jenter på henholdsvis 1 og snart 3 år, og dreier seg om omsorgsovertakelse av den yngste og fratakelse av foreldreansvar med tanke på adopsjon for begge. Moren har i tillegg to barn fra tidligere forhold, hvor den eldste på 10 år har bodd sammen med sin far de siste seks årene. Det har vært sporadisk kontakt mellom moren og denne jenta. Da jenta på snart 3 år ble født, reiste moren fra sykehuset dagen etter fødselen, og tok ikke med seg barnet. Jenta ble umiddelbart tatt under omsorg av barneverntjenesten. Samtidig ble gutten på 5 år, som bodde hos mor, også plassert. Da den minste jenta ble født, tok moren selv kontakt med barneverntjenesten og ga beskjed om at hun ville reise fra sykehuset uten barnet. Jenta ble tatt under omsorg av barneverntjenesten, og plassert sammen med sin nesten to år eldre søster. I saken framkommer at moren ikke ønsker å ta omsorg for noen av jentene.

Mange av utfordringene i praktisk barnevernsarbeid ligger i å utvikle økt bevissthet, men også praktiske systemer som gir økt fokus på språk (Engebretsen 2007). Språk kan styrke og videreføre bestemte oppfatninger og fortolkninger av virkeligheten. Samtidig omdannes hverdagslivets hendelser, situasjoner og tilstander til fagspråk, og gjøres til tilgjengelige for hjelpeapparatet. Noe som igjen medfører et utvalg av informasjon, og en bestemt lesning av informasjon, som begge avhenger av skriverens verdier, holdninger, kunnskapsnivå, yrkestilhørighet og også dagsform. I hjelpeapparatets behandling av informasjonen, tillegges fagspråket alltid større objektivitet og pålitelighet enn hverdagsspråket, noe som vanskeliggjør en tilbakevisning av den virkeligheten som presenteres (Skau 2003).

Kontrasten mellom den objektive framstilling av fakta, og den subjektive oppfatning av hendelsesforløpet som utspiller seg under fylkesnemndas behandling, innebærer en kompleksitet som kan bidra til konflikt mellom sannheter (Engebretsen 2005). I dette konkurranseforhold eksisterer ulike muligheter til å få gjennomslag for sitt syn, og makten ligger i språket som symbol, og hvordan disse symbolene brukes (Bourdieu 1996). I

Fylkesnemndas tekster kommer dette konkurranseforholdet tydelig fram gjennom de ulike parters formuleringer av sakens innhold og fakta.

Denne artikkelen undersøker noen sider av språket som benyttes i slutningene, hvilke interesser og perspektiv som framkommer i teksten, karakteristikker - hvordan mor og far karakteriseres, hva som sies om dem, hvordan deres stemmer gjengis, hva som preger dialogen, hvilke verdier som framkommer og eventuelle underliggende virkelighetsforståelser. Hvilke forskjeller framkommer i synet på moderskap og faderskap i denne slutningen fra Fylkesnemnda? Hvordan omtales og karakteriseres foreldrene i teksten, og hvilke bilder skapes av dem gjennom uttrykksformene som benyttes? I tillegg er jeg opptatt av i hvilken grad fastsatte og gjeldende prinsipper, for eksempel det biologiske prinsipp, kommer til uttrykk.

Hensikten med artikkelen er å bidra til bevissthet rundt språkets betydning, hvordan språk skaper virkelighet, og hvordan benevning av virkeligheten ofte fører til videreføring av underliggende, usagte holdninger og verdier.

I artikkelens første del gjør jeg rede for analyseformen som er brukt, og hva som ligger i begrepet makt. Deretter belyses språkets rolle som virkelighetskaper, etterfulgt av en analyse basert på punktnedslag i materialet.

Avslutningsvis har jeg med utgangspunkt i det som framkommer i slutningen, skrevet ”en annen historie”. Her har jeg forsøkt å tre ut av rollen som barnevernsarbeider og representant for hjelpeapparatet, og forestilt meg hvordan denne fortellingen om levd liv *også* kunne sett ut.

Det empiriske materialet er en slutning fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, som omhandler omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar med tanke på adopsjon.

Tekstutdragene i artikkelen er hentet fra saken, og er direkte sitat fra dokumentet. Det samme gjelder ord og setninger i kursiv og anførselstegn.

Mine tolkninger er påvirket av mitt valg av problemstilling, og hvilke prioriteringer jeg har gjort i forhold til utvalg og teoretisk utgangspunkt for analysen. Jeg tar altså ikke stilling til hva som egentlig er ment.

Analytisk grep

Analysen tar utgangspunkt i narratologisk teori. Narratologi er læren om hvordan fortellinger er bygd opp, og narratologi gir begrepsverktøy for analyse av noen punktvisse områder i fortellinger. Denne tilnærmingen er valgt, fordi forhandlingene som foregår i Fylkesnemnda, på samme måte som under mer ordinære rettsforhandlinger, kan ses på som forhandlinger med fortellinger. Alle som deltar må lage fortellinger, og alle må streve etter å gjengi hendelser og opplevelser tydelig og virkningsfullt via språket. (Kjus 2006). En slutning fra Fylkesnemnda inneholder som oftest flere fortellinger, hvorav én av dem framtrer som mer virkelig enn de andre, fordi den oppnevnte beslutningstaker tar utgangspunkt i akkurat denne versjonen når vedtaket fattes. For mange barn ligger dette som en del av fortellingen om deres liv. I denne fortellingen, spiller språket en aktiv rolle i produsering av virkelighet, samtidig som denne virkelighetsforståelsen også setter grenser for hvordan det er mulig å tenke og handle. Fortellingen om barnet og dets liv, er også fortellingen om barnets mor og far.

Språk som virkelighetskaper

Barnevernssaker handler først og fremst om barn, selv om det i all hovedsak er de voksnes stemmer som høres. I møte med hjelpeapparatet, blir barns grunnleggende avmakt kombinert med den strukturelt betingede avmakten, og handlinger som virker krenkende for den ene part (foreldrene), kan være ”redningen” for den andre (barnet) (Skau 2003). Barn kan fornedres og krenkes uten å oppleve handlingene som krenkende, fordi de ikke har utviklet språklige redskap for å formidle slike opplevelser. Noen av disse barna er klienter med historier av krenkelser bak seg, og dokumentene i en barnevernssak, inkludert eventuelle slutninger fra Fylkesnemnda, vil ligge som en del av fortellingen om barnets liv. En fortelling som barnet sannsynligvis en dag vil ønske å lese og gjøre seg kjent med.

Idèhistoriker Eivind Engebretsen har i sin doktoravhandling påpekt hvordan språket i journaler og andre dokumenter som utformes under barnevernets behandling av saker, er viktig fordi dette ofte – direkte eller indirekte - har innvirkning på utfallet av den enkelte sak (Engebretsen 2005). I mange barnevernssaker kan behandling i Fylkesnemnda ofte være et slags endepunkt etter års arbeid, der ulike saksbehandlere har vært innom saken og vurdert den fra sitt ståsted. Behandlingen av den enkelte saken i Fylkesnemnda baserer seg på partenes framstillinger, og for barnevernets del, innebærer det at utarbeidet tekst på sakens

tidligere stadier, legges inn som en del av Fylkesnemndas beslutningsgrunnlag. Engebretsen påpeker videre hvordan det skriftlige materialet i barnevernets saksmapper er et redskap i saksgangen, og også blir et aktivt bidrag (Engebretsen2005). Selv om sakens behandling i Fylkesnemnda på mange måter er et endepunkt, er den også i veldig mange saker et utgangspunkt for et videre arbeid, der barnevernet ofte i mange år framover skal samarbeide tett med de personer som teksten omhandler, og som Fylkesnemnda fatter beslutninger i forhold til. Fylkesnemndas slutninger følger saken videre, og utgjør enda et dokument i avhandlingen om menneskers liv. Jussprofessor Asbjørn Kjørstad gjengir i boka "Barnevern, fylkesnemnder og rettssikkerhet", deler av en uttalelse fra byretten i 1981, der det pekes på hvordan journalnotater nærmest kan virke selvproduserende ved at innholdet bærer preg av gjenfortellinger uten å tilføre nye momenter (Kjørstad m.fl. 2000). I følge Engebretsen kan dette være et eksempel på hvordan språket kan bidra til å utforme en oppfatning av virkeligheten, og de handlinger som utføres og beslutninger som tas (Engebretsen 2007).

Når Fylkesnemnda kommer inn i saken, er flere beslutninger allerede tatt. Beslutningene om hva som er viktig og ikke viktig, beslutninger om hvilke deler av saken som skal tillegges vekt og hva man eventuelt skal se bort fra, beslutninger om at andre alternativer ikke lenger er aktuelle, og beslutninger om at saken skal bringes inn for et overordnet beslutningsorgan. Fylkesnemndas bemerkninger vil enten legge seg utenpå og bekrefte alt som er skrevet og framført, eller den vil helt eller delvis bringe nye perspektiver og synspunkter inn i saken. Det er barnevernet som i etterkant skal forstå og tolke Fylkesnemndas beslutning, og deretter utføre det faktiske arbeidet som beslutningen gir retning til. Fylkesnemndas bemerkninger og den språklige utformingen av denne, vil således også kunne bidra til en oppfatning av virkeligheten, og styre de vurderinger og beslutninger som følger i etterkant. Slik vil teksten kunne bidra i det som tidligere er omtalt som "selvprodusering", selv om det er en utenforliggende instans som skriver. Interessant i den sammenheng er i hvilken grad Fylkesnemndas tekster kun er en gjengivelse, og kanskje kopi av tidligere tekster, for eksempel barnevernets dokumenter, eller om de lener seg til videre og mer overordnede prinsipper i sin vurdering av det som framkommer.

Makt til å krenke

I artikkelen settes fokus på tekster som er produsert av en offentlig instans. Offentlig i den forstand at den er satt til å utføre tjenester på vegne av statsapparatet. Fylkesnemnda er satt til å være "dommer" i uenigheten mellom hjelpeapparat og klient, men utøver egen makt

gjennom å fatte beslutninger. I dette ligger makten til å definere andres situasjon og fatte beslutninger om deres liv. Maktens grunnlag ligger i ulikheten mellom mennesker (Skau 2003). En klassisk Webersk definisjon på makt, er sjansen til å få gjennomført sin vilje uavhengig av hva denne sjansen er basert på (Fivelstad 2000). I denne betydningen er makt verdinøytral, men eksisterer uavhengig av faktisk utøvelse, fordi det er muligheten som er av betydning (Skau 2003).

Hjelpeapparatets makt hviler på et solid økonomisk, juridisk, kulturelt og ideologisk fundament, og disponerer et sett med verdier og normer for hva som regnes som akseptabel livsførsel og oppførsel. Mulighetene til å få gjennomført sin vilje, er således tilstede i vesentlig grad. I møter med hjelpeapparatet og Fylkesnemnda som en overvåker og dommer, går klienten fra å være handlende, vurderende og beslutningsdyktig, til å bli gjenstand for andres vurderinger og handlinger. Slik sett foregår en identitetsforskyvning, der det som opprinnelig var privat, blir omgjort til gjenstand for innsyn og intervensjon fra det offentlige (Skau 2003).

I Fylkesnemndas behandling av saken, bekrefte ofte barnevernets syn ved at bestemte oppfatninger og fortolkninger deles av flere som er trukket inn i saken gjennom sine uttalelser. Når språket transformeres fra hverdagspråk til fagspråk, foretas også et utvalg av informasjon, og denne informasjonen leses på en bestemt måte. Ikke nødvendigvis ved å gå tilbake til den opprinnelige beskrivelsen, men ved å utarbeide en ny beskrivelse som tar opp i seg den opprinnelige beskrivelsen og setter et nytt offentlig språk på denne.

Både utvalget som foretas og lesningen av dem, avhenger av skriverens verdier, holdninger, kunnskapsnivå, yrkestilhørighet og også dagsform (Skau 2003). I dette perspektivet, kan man si at Fylkesnemnda skal avgjøre hvilken part som sitter med den ”sanne” og gyldige tolkningen.

Fylkesnemndas slutning er både en avgjørelse og en kommunikasjon. Kommunikasjonen foregår mellom ulike profesjonsutøvere, fra Fylkesnemnda til den private part som saken gjelder, og er samtidig er kommunikasjon til allmennheten (Bing 1982). Kommunikasjonen etablerer og bekrefter en bestemt virkelighetsoppfatning og fortolkning.

Krenkelser kan oppstå som en indirekte følge av bl.a. bestemte trekk ved lovverket, men også av sosiale unnlåtelsesynder. Krenkelser har et opplevelsesaspekt, og både behandlingen av saken i Fylkesnemnda og beslutningens innhold, kan oppleves krenkende for

den saken gjelder. Det betyr imidlertid ikke at handlingen, dvs. behandlingen av saken i nemnda og resultatet av den, ikke er rimelig eller kanskje også nødvendig (Skau 2003).

Kanskje er det ikke alltid handlingen i seg selv, men sammenhengen den inngår og foregår i, som oppleves krenkende. Teksten i Fylkesnemndas slutninger omhandler levende personer, og ved å analysere innholdet i denne teksten går jeg på et vis løs på fortellingen om deres liv. Personene framkommer riktignok i anonymisert form, og det skapes noe distanse til dem gjennom å fokusere på teksten istedenfor handlingene. Ved å analysere på denne måten, vektlegge på denne måten og betrakte på denne måten, legges premisser for hvordan teksten, og også innholdet i denne saken fra Fylkesnemnda, skal oppfattes av leseren.

Symbolisk makt er makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv (Bourdieu 1996). Implisitt i dette ligger makt til å krenke.

Språket som brukes har betydning for klientens opplevelse av å bli hørt, og kan bidra til økt fremmedgjøring i forhold til den skriftlige framstillingen om deres situasjon (Engebretsen 2007). Ideelt sett kan man komme med innvendinger og bemerkninger underveis i barnevernets arbeid med saken. Det varierer riktignok i stor grad hvordan klienten selv opplever denne muligheten. Den samme muligheten er teoretisk sett til stede under Fylkesnemndas behandling av saken, der den private part – dvs. foreldrene – har mulighet til å fortelle historien slik den framstår for dem. Men en slutning fra Fylkesnemnda er langt på vei en dom over menneskers liv, og mulighetene for å komme til orde og uttrykke sine innvendinger til en slik slutning er mer begrenset, og har et langt større omfang, i og med at det da handler om prosedyrer knyttet til anke og ankebehandling for domsstolen. Historiene blir da i enda større grad flyttet ut av den private sfære, med de manglende muligheter til å endre historiens framføring som ligger i dette.

En offentlig ”forteller”

Begrepet sjanger kommer fra det latinske genus, som betyr slekter, arter eller klasser. Klassifisering i sjanger baserer seg på visse formelle eller tematiske kjennetegn av ulik art. Begrepet sjanger står også sentralt i annen medieteori, og det finnes sjangrer innenfor blant annet litteratur, tekster, musikk, tegneserier og film. En tekst innen en sjanger, har alltid et innhold i form av et tema, emne eller noe teksten handler om, en form basert på ordning av

innholdet, organiseringsprinsipper, strukturer, og en funksjon eller hensikt. En sjanger blir i tillegg bestemt av andre faktorer, som hva slags type tekst som inngår, hva slags format og hva slags medier som benyttes for å spre informasjonen. (Wikipedia⁸ og Store norske leksikon⁹). Innenfor narratologiens begrepsbruk, står historie- eller livsfortellinger og den opplevde erfaring sentralt, og tillegges mening som fortolkes og refortolkes. I dette lyset kan fortellinger forklares innenfor en bestemt teoretisk ramme eller diskurs.

Fylkesnemndas slutning følger sjanger til dokumenter produsert av det offentlige og statsapparatet. Teksten har noe til felles med et kontraktspråk, der relasjonen mellom individ og stat defineres som likeverdig, og der den enkelte tilskrives samfunnsborgerlige rettigheter. I kontraktens egenskap, ligger at det begge parter har vært til stede og enige, og således bidratt likt til tekstens utforming og innhold (Engebretsen 2007). Den implisitte frivilligheten som ligger i kontrakten, brytes imidlertid ved at teksten synliggjør og stadfester statens rolle som autoritet, med påfølgende krav om underkastelse. Språket er instrumentelt og distansert ved at stemmene til dem det egentlig handler om, holdes på avstand. Partene behandles ikke likt, og selv om teksten også inneholder en redegjørelse fra den private part, framstår slutningene i overveiende grad som den ene partens oppsummering av den andre partens handlinger.

Engebretsen påpeker i sin avhandling hvordan forholdet mellom krav og hensyn bidrar til å opprette en rolle som skriver i teksten. Dette er i tråd med narrativ analyse, der den som fører ordet i fortellingen – fortelleren - står fritt til å innta roller og tale med stemmer som ikke er forfatterens egen (Engebretsen 2005). En slutning fra Fylkesnemnda skiller seg imidlertid fra fiksjon i narrativ betydning, ved at den ikke er en fiktiv historie. Slutningen inneholder imidlertid elementer av narratologiens fortelling, - eller fortellinger. Samtidig er en slutning fra Fylkesnemnda et dokument som skal uttrykke samfunnets syn og verdier i møte med den faktiske situasjonen. Slutningen skal også formidle en avgjørelse i tråd med de forhold, og de vurderinger av forholdene, som legges til grunn. For å fylle dette, vil det nettopp være et poeng at det som kommer fram ikke skal være uttrykk for en fysisk persons syn. Engebretsen's bruk av termen "skriver" istedenfor "forteller", synes å bidra til å understreke forskjellen i type tekst, og som det er nyttig å gjøre bruk av også i denne sammenhengen (Engebretsen 2005).

---

⁸ <http://no.wikipedia.org/wiki/Hovedside>

⁹ www.snl.no

Narratologiens skille mellom aural og personal skiversynsvinkel, innebærer et skille mellom en hovedperson som deltar i handlingen og forteller i jeg-person, og en synsvinkel løsrevet fra hovedpersoner som står utenfor handlingen og forteller i tredjeperson (Engebretsen 2007). I slutningen fra Fylkesnemnda står skriveren løsrevet fra hovedpersonene, står utenfor handlingen og betrakter denne objektivt. Skriverens rolle er på den ene siden å fortelle fra forhandlingene om fortellingene, og på den andre siden selv å produsere en fortelling som den endelige beslutningen skal hvile på.

Autoritet og troverdighet

Teksten som er utgangspunktet for denne artikkelen, inneholder en redegjørelse og understreking av hvilken makt Fylkesnemnda besitter.

Fylkesnemnda viser til at den etter barnevernloven kan fatte vedtak om å frata foreldre foreldreansvaret for et barn for bla. i foreldrenes sted å gi samtykke til at barnet blir adoptert. (Sitat fra fylkesnemndssaken).

Ved å innlede sine kommentarer på denne måten, fastslår skriveren sin maktposisjon og sin rett til å definere hva som er rett og galt, hva som skal tolereres eller fordømmes, og hvilke behov som skal regnes som legitime innenfor samfunnets rammer. Setningen ”*Fylkesnemnda har kompetanse til å prøve alle sider av saken*”, representere en annen måte å definere makten på, samtidig som kompetansen, altså hvorvidt Fylkesnemnda faglig er i stand til å fatte en beslutning, stadfestes. Når skriveren senere i teksten omtaler, vurderer og fatter sin beslutning, vil dette være på bakgrunn av den makten som innledningsvis er stadfestet. Fylkesnemnda har i seg selv ikke posisjon som øyenvitne, og alle opplysninger som trekkes fram, stammer andre steder fra. På denne bakgrunn, kan det være nødvendig både å presisere og stadfeste den institusjonelle makten, samtidig som den overføring av informasjon som finner sted, har til hensikt å skape autoritet og troverdighet (Engebretsen 2005).

Slutningen fra Fylkesnemnda inneholder ingen direkte gjengivelse av foreldrenes utsagn. I denne aktuelle saken kan dette selvsagt henge sammen med at ingen av dem var tilstede under forhandlingene. Foreldrenes versjon av situasjonen framkommer via deres advokat.

Narratologien skiller mellom to grunnformer av talegjengivelse. Direkte eller indirekte diskurs, med andre ord sitat eller referat. En tredje kategori – fri indirekte stil – plasserer seg et sted midt mellom de to andre formene, og er i praksis en blanding av sitat og referat. I

Fylkesnemndas slutninger, er de fleste sitater formidlet via en skriver som siterer, og det er således ikke mulig å si om sitatet virkelig er i overensstemmelse med det siterte utsagnet.

Slutningen har preg av å være et dokument med flere referater fra noe som har skjedd, og kan slik sett sies å være skrevet i en indirekte stil. Samtidig er den utformet på en måte som gjør at det blir vanskelig å skille mellom skriver og den det fortelles om, og har således klare elementer av den frie indirekte stilen. Slutningen gir et sammendrag av hendelser, - den offentlige part har sin fortelling, som Fylkesnemnda som skriver gjengir, og den private part via advokat har sin fortelling, som også gjengis på samme måte.

Skriveren overlater ikke til leseren å trekke sine egne konklusjoner, men oppsummerer, kommenterer og vurderer. Dette er i tråd med en presentasjonsteknikk kalt ”telling”, som er en motsats til ”showing” der personene teksten handler om, presenterer seg selv direkte gjennom ord og handlinger (Engebretsen 2005).

Mottaker og dialog

En fylkesnemndsbehandling er utøvelse av barnevernfaglige begrunnelser og vurdering på en juridisk arena. Det er det skjønnspregede i møte med bevisene. Slutningen – det endelige dokumentet – skal synliggjøre denne balansegangen, og utarbeide en begrunnelse for sin avgjørelse, som også viser at de offentlige hensyn ivaretas. Sentrum for dette er de personer saken dreier seg om. Slutningens lesere er i utgangspunktet en begrenset gruppe, fordi dokumentet i sin fullstendige versjon er unntatt offentlighet. Denne begrensede gruppen er imidlertid ikke en ensartet gruppe, og teksten kommuniserer derfor til et dobbelt publikum. På den ene siden advokatene og barnevernet som kan kalles den autoriserte leser, dvs. den leseren som likner på skriveren. På den andre siden de personene saken omhandler og avgjørelsen retter seg mot.

Til tross for sin saklige stil, inneholder slutningene et stort potensiale i forhold til fortolkning. Når det likevel settes grenser for fortolkingenes muligheter, handler dette om hvordan disse mulighetene defineres og begrenses av leseren, og hvilket fortolkningsfellesskap denne tilhører. Noe som i følge seniorforsker Christopher Hall ved University of Huddersfield, innebærer at bare deler av teksten får oppmerksomhet, mens andre deler utelates (Hall 1997). På den andre siden henvender teksten seg også til moren, fordi den i stor utstrekning handler om henne, og er opptatt av hvilke rammer som skal legges

for hennes forhold til sine barn. Moren er imidlertid ikke til stede under Fylkesnemndas behandling av sin sak, og utgjør ingen overvåkende tredjepart.

Slutningen inneholder ingen direkte gjengivelse av dialogen som har foregått under forhandlingene, og framstår således som en monologisk tekst der skriveren tar stor plass. Samtidig refereres det til moren og hennes syn på saken, formidlet via hennes advokat.

Moren mener det er viktig at (...)

Moren forstår at det oppfattes som et signal at hun ikke møter for å fortelle om (...)

En slik objektiv gjengivelse av et bestemt saksforhold, ligger også implisitt i kravet og forventningene til sjangeren offentlige dokumenter.

Det biologiske prinsipp

I slutningen er det biologiske prinsipp kun omtalt én gang i direkte tale. Dette er under avsnittet om Fylkesnemndas kommentarer til saken, altså den delen av slutningen der Fylkesnemnda skal gi uttrykk for sine vurderinger, og hva som vektlegges i saken og hva som legges til grunn for vedtaket.

De høye skranker som norsk rett og de europeiske menneskerettighetene setter for brudd på familiebandene, er bygget på et generelt prinsipp om at barn i utgangspunktet skal vokse opp hos sine biologiske foreldre. Dersom dette ikke er mulig, skal kontakten mellom foreldrene og barna likevel ikke brytes. Dette er kalt "det biologiske prinsipp". Dette prinsippet må regnes som en del av et allment verdigrunnlag med stor oppslutning verden over. (Sitat fra fylkesnemndssaken).

Det henvises til et allment verdigrunnlag, dvs. det verdigrunnlaget som bare *er* der. Prinsippet er selvforklarende, fordi det inngår i det som tas for gitt (Bourdieu 1996).

Ved å slå fast at det er stor oppslutning om akkurat denne forståelsen av begrepet verden over, bestemmes samtidig rammen for diskusjonen, og det åpnes ikke for innvendinger mot prinsippet gyldighet. Dette kan være et uttrykk for at Fylkesnemnda ønsker å understreke at de ikke har noe mandat til å endre de grunnleggende prinsipper, og at de er bundet til den universelle enigheten. Samtidig signaliseres at Fylkesnemnda, dersom noe går galt, ikke kan ta konsekvensene av det, eller noe ansvar for dette. Skriveren har med andre ord ikke noe

ansvar for det som framsettes, men gjengir kun det som er bestemt av noen andre, og har ikke noe annet valg enn å gi sin tilslutning til dette.

I saken framkommer det biologiske prinsipp via mors advokat, under henvisning til at prinsippet står sterkt i norsk rettsvesen. Når denne henvisningen brukes i saken, synes dette å være som erstatning for få andre konkrete begrunnelser for hvorfor akkurat disse barna ikke bør tas under omsorg. Henvisningen settes sammen med utsagnet ”*vil være feil å frata... muligheten til å vokse opp sammen med sine foreldre*”. Feilen begrunnes med henvisning til det biologiske prinsipp, og at den offentlige parts påstander representerer et brudd på dette. Essensen i tekstens oppfattelse av det biologiske prinsipp, synes å være at biologiske bånd gir psykologiske bånd, som igjen gir opphavet til identitetsutvikling.

Den uansvarlige og upålitelige

Under overskriften ”Fylkesnemndas kommentarer” gis leseren en påminnelse om at det allerede foreligger et brudd i den interne logikken i prinsippet som ligger til grunn for de betraktninger og vurderinger som følger.

Fylkesnemnda viser til at moren ikke har noen psykologisk tilknytning til jentene. Hun forlot B på sykehuset kort etter fødselen og hadde bare et fåtall samvær med jenta etter dette. Hun ga den gang uttrykk for at hun ikke ønsket samvær. Også C forlot hun på fødselsklinikken, og tok ikke imot tilbud om oppfølging på rusklinikken for å få hjelp med sine problemer og for å få utviklet sine muligheter til barneomsorg. Moren har overhodet ikke besøkt C etter fødselen. (Sitat fra fylkesnemndssaken) (Mine understekninger).

Dette bruddet framkommer gjennom formuleringene ”forlot”, ”fåtall samvær”, ”tok ikke imot” og ”overhodet ikke besøkt”. Personene i teksten er til stede som portretter, ved at de beskrives utenfra. De presenterer seg ikke i teksten gjennom ord eller handlinger, men omtales alle i tredjeperson – ”barnet”, ”moren” – ”faren”. I tekstens videre omtale av mor, synliggjøres hun gjennom beskrivelse av sine handlinger, og hun kategoriseres ut fra sin manglende vilje til å ta hånd om sine barn. Fylkesnemndas kommentarer gjentar èn gang det som skjer flere ganger, og noe som gir preg av en slags oppsummering. Tekstens bruk av presens understreker dette, og fastholder et statisk bilde av den beskrevne situasjonen som noe uforanderlig, noe som *er*. Personenes tilstedeværelse er på et vis distansert, og de gis ikke anledning til å delta for å påvirke leseren. Ved èn anledning finner skriveren imidlertid grunn

til å repetere sine kommentarer, og to ganger i løpet av tre setninger påpekes at moren ikke har møtt til forhandlingene.

Det er betegnende at hun ikke finner grunn til å stille i Fylkesnemnda for å redegjøre for sin situasjon og underbygge sine argumenter i saken. Moren har tidligere motsatt seg omsorgsovertakelse av B, men ønsket likevel ikke samvær med datteren. Fylkesnemnda beklager sterkt at moren ikke har ønsket å møte i Fylkesnemnda. (Sitat fra fylkesnemndssaken)

Repetisjonen bidrar til å gjøre morens handling til noe man legger spesielt merke til. Sett i forhold til det som for øvrig skrives om moren, og måten det skrives på, bidrar dette til å skape og opprettholde bildet av henne som uansvarlig og upålitelig.

Tekstens omtale av moren starter imidlertid ved å redegjøre for de fakta som også er sakens utgangspunkt. Den videre teksten kan i begynnelsen oppfattes som lett refsende, for senere å gå over i noe som likner moralsk indignasjon over morens totale og gjentatte brudd med alle konvensjoner.

Fylkesnemnda viser til at moren levde et svært ustabilt liv i de årene da omsorgen for hennes tre yngste barn ble overtatt av kommunen. Hennes økonomi var kaotisk, hun bodde sammen med menn som var rusmisbrukere, var voldelige og begikk kriminalitet, og hun var selv registrert for lovbrudd - også narkotikalovbrudd. I en lang periode levde hun nærmest som uteligger i en hytte av lemmer og presenninger, beskrevet som en "gapahuk", ute i skogen. Selv om moren ikke selv erkjente at hun var rusmisbruker, kom Fylkesnemnda ved flere anledninger til at det var sannsynliggjort at hun hadde et omfattende rusmisbruk. Blant annet hadde hun erkjent å ha nyttet rusmidler under svangerskapet med både B og C. Begge barna ble vurdert å ha symptomer på å ha blitt eksponert for rusmidler under svangerskapet. Fylkesnemnda viser også til at moren unnlot å gå til svangerskapskontroll og dermed satte begge jentenes helse i stor fare. (Sitat fra fylkesnemndssaken)(Mine understrekninger).

Da moren gikk med C, måtte hun tvangsplasseres i rusmiddelinstusjon fram mot fødsel. (Sitat fra fylkesnemndssaken)

Nemnda viser til at jentenes mor har vist minimal interesse for sine døtre. Hun har ikke tatt kontakt med dem på flere år - eller søkt å undersøke hvordan de har det. Dette har hun ikke gjort, trass i at hun hevder at hennes situasjon har stabilisert seg noe.

Fylkesnemnda mener at morens atferd må oppfattes dit hen at hun fortsatt avviser barna. Dette gjelder også for så vidt sønnen G, som moren hele tiden har sagt hun vil prioritere. (Sitat fra fylkesnemndssaken)

Moren har så vidt klart å innhente sosial garanti for leie av husvære for seg selv. Fylkesnemnda finner, i likhet med kommunen det sannsynlig at moren fortsatt har en livsførsel og et rusmisbruk som er uforenlig med omsorg for barn, og antar at hun ikke har noen mulighet til å endre seg innenfor en tidsramme som vil gjøre det aktuelt for henne å være omsorgsperson for B og C. Det er betegnende at hun ikke finner grunn til å stille i Fylkesnemnda for å redegjøre for sin situasjon og underbygge sine argumenter i saken". (Sitat fra fylkesnemndssaken) (Mine understrekninger).

Denne moralske indignasjonen synliggjøres gjennom økende bruk av formuleringer som bekrefter og stadfester hennes dårlige karakter. Formuleringene "*ustabil*" og "*kaotisk*" gir assosiasjoner til manglende kontroll over sitt eget liv, og denne manglende kontrollen understrekes ytterligere ved at moren beskrives "*nærmest som uteligger*". Denne manglende kontrollen over eget liv, viser seg videre i de mange unnlåtelsessyndene, dvs. alt moren ikke gjorde som hun burde gjøre, fordi det er slik det skal gjøres. Formuleringene "*ikke selv erkjent.....*" og "*unnlot å gå til svangerskapskontroll*" understreker dette, og kulminerer i en stadfestelse av konsekvensene, nemlig at jentenes helse var i stor fare.

I neste avsnitt settes unnlåtelsessyndene inn i en større sammenheng, der "*morens livsførsel*" og "*rusmisbruk*" blir en type oppsummering av hvordan hun *er*. Skriveren avslutter det hele med å slå fast at "*det er betegnende at hun ikke finner grunn til å stille i Fylkesnemnda...*", og gir gjennom denne formuleringen tydelig til kjenne sin indignasjon. Formuleringen kan også sies å fungere som en endelig begrunnelse for hvorfor situasjonen vurderes som den gjør, og også en slags forberedelse til det som kommer etterpå.

Den perifere og uforpliktete

Fedrenes perifere rolle i teksten er påfallende. Skriveren påpeker i sin beskrivelse av moren, at hun ikke bare har manglende kontroll over eget liv, men også manglende kontroll over mennene i sitt liv. Senere i teksten tydeliggjøres at disse mennene, som moren ikke har kontroll over, også er barnas fedre. Altså i tråd med biologismens tanker, ikke perifere uviktige mennesker.

Fylkesnemnda viser også til at heller ingen av jentenes fedre har gjort noe for å få kontakt med døtrene. Jentenes kontakt med fedrenes nettverk er også minimalt. B's far – H - har ikke villet gi seg til kjenne som far. Det er således usikkert om H's søster, som har vist en viss interesse for G, er biologisk i slekt med jenta. C's far har måttet tåle en dom for farskap, men har ikke vist noen interesse for datteren. (Sitat fra fylkesnemndssaken) (Mine understrekninger).

Fedrenes unnlatelser blir ikke stående alene som et brudd, men kobles opp mot morens brudd gjennom bruk av formuleringen ”*heller ingen av jentenes fedre...*” Morens brudd med alle konvensjoner tildeles statusen som det grunnleggende, mens fedrenes manglende deltakelse på sett og vis unnskyldes. Formuleringen ”*måttet tåle en dom for farskap...*” indikerer at de unnskyldes på det enkle grunnlag at de ikke selv ønsket å være far. Avgjørelsen om at de rent biologisk er fedre, er ikke deres eget ansvar, og de kan heller ikke stilles til regnskap for hvordan de oppfyller eventuelle forpliktelser. Regnskapet for dette må sendes til moren, som tidligere i teksten er avslørt som den uansvarlige part. I denne sammenhengen framstår det biologiske prinsipp nærmeste som gjeldende for moren, men ikke for fedrene, og de slipper relativt lett unna skriverens moralske indignasjon.

Når foreldre forlater sine barn

Nøytralt oppsummert, beskriver denne teksten en kvinne, eller rettere sagt en mor, som forlater sine barn. Teksten sier ikke noe om hennes motiver for å gjøre dette, og løser dette ved å ta utgangspunkt i de aksepterte normene rundt moderskap. Skriveren påpeker og understreker alle bruddene med disse aksepterte normene, men viser også gjennom sine formuleringer hvor vanskelig det er å akseptere at en kvinne ikke ønsker seg sine egne barn. Opprettelse og fastsettelse av tabuer, er vår kulturs måte å håndtere det uakseptable på (Hansen 2007). For å akseptere det uakseptable, må vi skape begrunnelser som opprettholder noe som ukrenkelig og urørlig. Bildet som skriveren konstruerer av mor, synes også preget av negative termer. Dette fenomenet, som også kalles ”mother-blaming”, har tradisjoner tilbake til 1800-tallet innen psykologisk tenkning, barnepsykiatrisk praksis og vestlig kultur generelt (Backe-Hansen 2007). Gjennom sine formuleringer i teksten, sier skriveren noe om det ukrenkelige knyttet til moderskap, og sørger samtidig for å tildele skam for alle bruddene på det ukrenkelige. Skam er et sosialt fenomen, et budskap om ikke-verdi i fellesskapet, og understreker at man gjorde noe galt. Kulturen behandler det man ikke vil vite noe av, ved å gjøre det til egenskaper hos den enkelte (Anstorp, Hovland og Torp 2005). Resultatet er ikke

en beskrivelse av en kvinne som har erkjent at hun ikke kan ta hånd om sine barn, men en dårlig mor.

Skriveren tildeler fedrene en helt annen rolle, og ved å understreke dette skillet, bekrefter skriveren at det er mer akseptert for en far å forlate sitt barn, enn det er for en mor. Dette igjen kan si noe om hvordan samfunnet vurderer og betrakter menns og kvinners rettigheter og plikter. I tråd med det biologiske prinsipp, er det nettopp biologisk tilknytning som er familiens sentrale omdreiningspunkt (Annfelt 2005). Kvinners rolle innenfor det biologiske prinsipp, handler om at hun tar ansvar for de samfunnsbestemte oppgavene, nemlig å ta hånd om sine egne barn. Dette kan kobles sammen med et kvinneideal, der forventninger om å ta omsorgen for barn er knyttet til kjønn og seksualitet. Kjersti Fjørtoft beskriver hvordan kilden til kvinneundertrykking ligger i tradisjoner og kulturelt overlevert kunnskap, og hvordan trekk ved kvinners sosiale og kulturelle situasjon hindrer dem i å benytte seg av fellesmenneskelige rettigheter (Fjørtoft 2002). Dette kan også handle om de usynliggjørende prosesser som møter de fenomen og praksiser som bryter med forestillingen om hvordan det vanlige livet skal leves. Farens rolle i det biologiske prinsipp handler i større grad om hva han selv ønsker, og skriveren stiller heller ikke så store krav til fedrene i teksten.

Historie- og livsfortelling

I hjelpeapparatets behandling og vurderinger av livshendelser, blir opplevd erfaring omgjort til tekst og transformert til fagspråk. Noe som impliserer både en eller flere fortellere, og en eller flere lyttere. Fortellingene tillegges mening som fortolkes, refortolkes og fortelles på nytt. Historie- og livsfortellinger kan således leses på flere måter, og i tekstform også gjengis på flere måter. I arbeidet med denne saken fra Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, har jeg forsøkt å se forbi hjelpeapparatets beskrivelser og vurdering, og forestilt meg hvordan denne fortellingen om levd liv *også* kunne sett ut.

En annen historie

Hanne hadde engang vært gift, bodd i eget hus, og levd en tilsynelatende trygg og stabil tilværelse. På ett eller annet tidspunkt, hun husket ikke helt når, gikk det galt. Når hun tenker tilbake, vet hun ikke helt hva som egentlig ble så galt. Men dagene ble mørkere og mørkere, og hun følte at hun ikke lenger klarte å glede seg over innholdet i tilværelsen sin. Hun tenkte mye, og innimellom vandret hun hvileløs fra rom til rom. Spesielt når huset var tomt midt på dagen. Hvis hun tenkte seg nøye om, og var ærlig med seg selv, hadde nok

datteren bedre kontakt med faren enn med henne. Hun følte seg mindre og mindre i stand til å være nærværende og tilstede.

En dag pakket hun noen ting og dro hjemmefra. Hun husket ikke helt om hun faktisk bestemte seg, eller om det bare ble sånn. Mange ting bare ble sånn for tiden. Det var som å mangle et fast holdepunkt. Alt bare fløt rundt og hun med. Hanne satte seg på toget, og begynte en ny tilværelse et helt annet sted. Hun skaffet seg leilighet, men det var ikke så lett å bli kjent med nye mennesker. En dag traff hun Petter, og kort tid etterpå ble hun gravid. Det var ikke helt planlagt, det bare ble sånn. Petter hadde ikke jobb, og hun hadde ikke jobb selv heller. De tilbrakte dagene i hennes leilighet, og ettersom han kjente mange, var det stadig nye folk ut og inn. Etter hvert hadde hun stadig politiet på døra for ting som handlet om Petter. Hun hadde ikke oversikt, og orket heller ikke finne ut av hva som skjedde.

Det ble en fin gutt. Hanne orket ikke gå så mye på helsestasjonen, de spurte så mange spørsmål, og hun hadde ikke så mange svar. Gutten fikk barnehageplass, og hun fikk dagene sine tilbake. En dag kom brevet fra barnevernet. I den første samtalen med dem, fortalte de at gutten hennes hadde dårlige tenner og fikk for dårlig oppfølging hjemmefra. Dessuten mistenkte de Hanne for å bruke stoff. Petters venner kom og gikk, det ble mange episoder med politiet og naboene klaget. Hanne skaffet seg en annen leilighet og flyttet dit. Den var riktignok mindre og ikke så fin, men hun slapp naboene.

Barnevernet kom og gikk, og innimellom dukket barnevernvakta opp. Det var gjerne på kveldene i helga. De ville sjekke hvordan gutten hennes hadde det. Hun var stadig engstelig for hva de skulle si om han, og i samtalene prøvde hun alltid å fortelle litt om alt hun klarte. Hanne var redd for å fortelle for mye, redd for at det skulle se ut som hun ikke klarte å ta hånd om gutten. Hun foretrakk å ikke være hjemme når barnevernet kom, da slapp hun å si så mye, og hun slapp alle spørsmålene og de granskende blikkene.

Da Hanne ble gravid igjen, ble tilværelsen uhåndterlig. Det var for sent å gjøre noe med det, og hun var overbevist om at barnevernet ikke ville la henne beholde dette nye barnet. Samtidig visste hun også at de hadde rett, - hun ville ikke klare det, og hvem det nå var som hadde bidratt i å skape dette barnet, ville heller ikke klare det. Og hun visste heller ikke om hun ønsket det. Barnet fortjente en annen tilværelse enn hun kunne klare å gi det. Hun forsøkte å glemme at hun var gravid, og fortsatte dagene som hun har hadde gjort før.

Hanne reiste fra sykehuset dagen etter at jenta ble født. Hun lot barnet bli igjen, og visste at barnevernet ville sørge for et nytt hjem. Det var det beste hun kunne gjøre for henne.

Det som var verre, var at barnevernet også flyttet gutten hennes. Hun savnet ham, men samtidig hadde det ikke gått så bra det heller på slutten. Hanne besøkte ham, men han var lei seg og gråt. Hun orket ikke gråten hans, og orket ikke sin egen. Hun tenkte på ham hver dag, men bestemte seg for at det ville være best for han også å slå seg til et nytt sted. Hos noen som kunne gi han alt hun ikke lenger klarte.

Hannes advokat forsøkte stadig å oppmuntre henne til å sloss for barna sine, og barnevernet ville at hun skulle besøke jenta si, men hun orket ikke. Dessuten hadde hun gitt henne fra seg, og den beslutningen var endelig.

Tilværelsen ble mer og mer uhåndterlig for henne. Petters venner var der bestandig, og hennes egne dager gikk helt i ett. Hanne mistet leiligheten, og den neste også. Det ble for mye naboklager og politi på døra. Dessuten klarte hun ikke helt å huske om hun hadde betalt husleia. Hanne flyttet til en hytte i skogen som Petter hadde fått noen til å lage. Det var ikke så verst, - det verste var at hun var gravid igjen, uten at hun med sikkerhet visste hvem som hadde bidratt denne gangen.

En dag dukket sosialkontoret opp i hytta sammen med politiet. Hanne ble tvangsplassert på rusinstitusjon, og allerede før jenta ble født hadde hun bestemt seg for å overlate også dette barnet til noen andre. Hun kunne ikke bo i denne hytta med en baby, og noe annet alternativ fantes ikke nå lenger.

Tvangsvedtaket for Hanne ble opphevet den dagen jenta hennes ble født, og Hanne reiste fra sykehuset noen timer etter fødselen. Før hun dro, ringte hun barnevernet, og fortalte at hun reiste og at de måtte hente barnet hennes. Hun tok aldri mer kontakt med barnevernet, og svarte aldri mer på henvendelser verken fra dem eller advokaten sin. Selv mente hun at dette var det beste hun kunne gjøre for barna sine, - å ikke forstyrre dem eller ødelegge deres nye liv, og slik bidra til at de fikk trygghet og omsorg hos andre.

Til slutt

Det utfordrer oss på en spesiell måte når en mor forlater sine barn. Hun er gjerne familiens sentrale omdreiningspunkt, og den som tillegges hovedansvaret for alle familiens medlemmer. Når fedre forlater sine barn, utfordrer det ikke på samme måte de grunnleggende og aksepterte normene, - dette er noe som har skjedd gjennom alle tider. Fylkesnemndas benevnning og vektlegging av disse forskjellene, uttrykker samfunnets syn på brudd med tradisjonene.

Mor kritiseres flere ganger for ikke å være tilstede under Fylkesnemndas behandling av saken, men kanskje valgte hun likevel den beste løsningen. Fylkesnemnda sitter på mange måter med makten til å definere hennes liv, og de bruker denne makten gjennom språket. I omtalen og karakteristikken av henne, understrekes hennes uverdighet, og levner henne ingen anerkjennelse for å ta en verdig beslutning, midt i et på mange måter uverdigg liv.

Temaene omsorg, tilknytning og ansvar for barn har stadig vært oppe til vurderinger og gjenstand for endringer i politiske dokumenter, offentlige utredninger og innstillinger. Fylkesnemnda er en offentlig ordning, satt til å forvalte et lovverk, men skal også ta opp i seg og uttrykke utviklingen og endringen i synet på omsorg og ansvarsfordeling for barn. Språket i de skriftlige tekstene bør således gjenspeile lovgivers offisielle syn på dette.

Karakteristikken av mor og far i denne fylkesnemndssaken, uttrykker at ansvaret fortsatt fordeles mellom mødre og fedre på en måte som gir ansvaret til mor og valget til far. Verdiene og de underliggende virkelighetsforståelser som formidles gjennom teksten, viser at forventningene om å ta omsorgen for barn fortsatt er knyttet til kjønn og seksualitet.

Det biologiske prinsipp som bærende grunnverdi, synes å by på en ekstra utfordring i denne saken. Idealet om den biologiske familien som grunnleggende oppvekstenhet, er ikke en realitet i denne familien, og kan sannsynligvis heller ikke bli det. Resultatet i denne saken, er at ansvaret og fordømmelsen legges på mor, mens fedrene vies lite oppmerksomhet. Er det da slik at når det biologiske prinsipp som argumentasjon ikke kan brukes til å sikre fars rettigheter, så brukes det til å fordele skylden til mor?

Fylkesnemndas slutninger skal speile balansegangen mellom det skjønnspregede og sakens fakta, eller beviser, og samtidig presentere en avgjørelse i saken. Teksten produseres for et dobbelt publikum, advokatene og barnevernet på den ene siden, og på den andre siden den eller de teksten handler om. Teksten i denne slutningen, handler i stor utstrekning om mor, og setter rammer for hennes forhold til sine barn. Samtidig vil det være en utfordring å også ha i minnet at saker som handler om barn vil representere deler av barnets livsfortelling. En fortelling barnet – en gang som voksen – kanskje vil ønske å lese. I dette perspektivet, blir nettopp språkets utforming viktig.

Referanser

- Annfelt, Trine. 2005. På vei mot sædens rett? Om endringer i politiske diskurser om farskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr. 2:40-55
- Anstorp, Trine, Beate Indrebø Hovland og Elisabeth Torp. 2003. *Fra skam til verdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Backe-Hansen, Elisabeth. 2001. Morsbilder i barnevernet. *I Norges Barnevern nr. 2/2001*
- Bing, Jon. 1982. *Rettslige kommunikasjonsprosesser*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Engebreetsen, Eivind. 2005. *Barnevernet som tekst. Nærlesing av 15 uvalgte journaler fra 1950- og 1980-tallet*. Avhandling for graden doctor artium. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Engebreetsen, Eivind. 2007. *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Fivelsdal, Egil. 2000. *Max Weber: Makt og byråkrati: Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.
- Fjørtoft, Kjersti. 2002. Omsorg og rettferdighet. I Cathrine Holst (red). *Kjønnsrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk*. Makt og Demokratiutredningen 1998-2003.
- Hall, Christopher. 1997. *Social Work as Narrative: Storytelling and persuasion in professional texts*. Aldershot: Ashgate
- Hansen, Frid. A. 2007. Inkludering av barn i det terapeutiske rom når foreldrene har rusmiddelproblemer. *Foredrag under konferansen Barnet & Rusen 2007, Sandefjord 26.-28.09.07*
- Kjus, Audun. 2008. *Sakens fakta*. Oslo: Unipub forlag
- Kjønstad, Asbjørn (et al.) 2000. *Barnevern, fylkesnemnder og rettssikkerhet*. Oslo: Gyldendal.
- Skau, Greta M. 2003. *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. Oslo: Universitetsforlaget.

Store norske leksikon – www.snl.no

Wikipedia – www.wikipedia.no – Den frie encyklopedi.